

Ignacy Kosmana OFMConv

**ROLA WZORU OSOBOWEGO
W KSZTAŁTOWANIU
CHRZEŚCIJAŃSKIEGO ŻYCIA**

**Studium z homiletyki
na przykładzie św. Maksymiliana Kolbego**

**Wydawnictwo Ojców Franciszkanów
Niepokalanów 2013**

Redakcja:

Wiesław Koc OFMConv

Recenzenci wydawniczy:

o. prof. dr hab. Grzegorz M. Bartosik

ks. prof. dr hab. Janusz Królikowski

ks. prof. dr hab. Bogusław Migut

Projekt okładki:

Janusz Jarażny

Korekta:

Andrzej Sujka OFMConv

Można drukować:

o. Piotr Szczepański, wikariusz prowincji

Warszawa, dn. 9 maja 2013 r. L. dz. 160/13

Wydanie pierwsze

© *Copyright by Ignacy Kosmana, Niepokalanów 2013*

ISBN 978-83-7766-064-5

Wydawnictwo Ojców Franciszkanów Niepokalanów 2013

Paprotnia, ul. o. M. Kolbego 5, 96-515 Teresin

tel. 46 864 22 08, tel./fax 46 861 37 59

e-mail: wof@niepokalanow.pl

www.wydawnictwo.niepokalanow.pl

O. Maksymilian z profesorami oraz uczniami Niższego Seminarium w Nagasaki w roku 1935.

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	13
----------------------------	----

WSTĘP	21
--------------------	----

ROZDZIAŁ I

Pojęcie wzoru osobowego, jego znaczenie dla wychowania chrześcijańskiego i miejsce w obecnych procesach społecznych	41
--	----

1. Pojęcie wzoru osobowego i jego aktualność w wychowaniu chrześcijańskim	41
1. 1. Rozumienie wzoru osobowego na przestrzeni wieków	42
1. 2. Zasadnicze pojęcia mieszczące się w terminie „wzór osobowy”	48
1. 2. 1. Autorytet	50
1. 2. 2. Bohater	62
1. 2. 3. Święty	66
1. 3. Otwartość na wzory osobowe w wychowaniu chrześcijańskim	76
1. 3. 1. Wychowanie w oparciu o wartości chrześcijańskie	76
1. 3. 2. Wychowanie na fundamencie personalizmu chrześcijańskiego	88
1. 3. 3. Wybrane ponadczasowe wzory osobowe	101
2. Miejsce wzoru osobowego i stawiane mu wymagania w obecnym, zmieniającym się świecie	109
2. 1. Globalizacja zagrożeniem i szansą dla wzorów osobowych	110
2. 2. Kultura popularna i jej wytwory a wzory osobowe	118
2. 3. Bycie świadkiem i doskonałość moralna jako najważniejsze wymogi dla współczesnych wzorów osobowych	132
2. 3. 1. Wymóg świadectwa	133
2. 3. 2. Wymóg moralny	137

ROZDZIAŁ II**Wzory osobowe w Biblii, w wypowiedziach Magisterium Ecclesiae i w hagiografii**

145	
145	1. Wzory osobowe w świetle tekstów biblijnych
147	1. 1. Bóg w Trójcy Jedyny: Ojciec, Syn Boży i Duch Święty – wezwaniem dla człowieka
147	1. 1. 1. Obraz Boga Ojca
150	1. 1. 2. Rola Ducha Świętego w życiu chrześcijanina i Kościoła
153	1. 1. 3. Jezus Chrystus wzorem pokory i miłości
158	1. 1. 3. 1. Syn Boży wzorem pokory
159	1. 1. 3. 2. Jezus wzorem miłości
161	1. 2. Wybrane wzory osobowe z Biblii
161	1. 2. 1. Wzory osobowe w Starym Przymierzu
162	1. 2. 1. 1. Abraham – wzór wiary
163	1. 2. 1. 2. Samuel – charyzmatyczny sędzia, wzór prawości i wierności wobec Boga
165	1. 2. 1. 3. Eliasz – wzór obrońcy wiary w Boga Jahwe i Jego prawa
167	1. 2. 1. 4. Tobiasz – wzór poświęcenia i wierności przekonaniom
167	1. 2. 1. 5. Hiob – wzór człowieka cierpiącego
169	1. 2. 2. Wzory osobowe w Nowym Przymierzu
169	1. 2. 2. 1. Matka Boga wzorem odkupionych
172	1. 2. 2. 2. Józef z Nazaretu – wzór człowieka na miarę wyzwań
174	1. 2. 2. 3. Apostoł Piotr – wzór przewodnika wspólnoty
176	1. 2. 2. 4. Apostoł Paweł – wzór sługi i misjonarza Jezusa Chrystusa
178	1. 2. 2. 5. Jan Ewangelista – wzór umiłowania Mistrza
181	1. 3. Charakterystyczne cechy i przymioty biblijnych wzorów osobowych
183	2. Nauczanie Kościoła o wzorach osobowych
184	2. 1. Wzory osobowe w nauczaniu Ojców Kościoła
192	2. 2. Wzory osobowe w dokumentach Soboru Watykańskiego II i w dokumentach posoborowych
201	2. 3. Wzory osobowe w posoborowej homilii
218	2. 3. 1. Potrzeba nowego przepowiadania o świętych
227	3. Święci i błogosławieni jako wzory osobowe w literaturze hagiograficznej
230	3. 1. Najstarsze źródła hagiograficzne

3. 2. Hagiografia średniowiecza	232
3. 3. Czasy nowożytne – nowe wyzwania dla hagiografii	237
3. 4. Współczesne kolekcje hagiograficzne	239
3. 5. Hagiografia polska na przestrzeni wieków	240

ROZDZIAŁ III

Sylwetka duchowa św. Maksymiliana Kolbego	255
--	------------

1. Cnoty teologiczne fundamentem duchowości św. Maksymiliana Kolbego	259
1. 1. Niezachwiana wiara w Opatrzność	261
1. 1. 1. Modlitwa i kontemplacja – filary wiary	266
1. 1. 2. Wiara rozumna i aktywna, ofiarna i heroiczna	277
1. 2. Nadzieja – pokój i ufność bez granic	286
1. 2. 1. Wymiar eschatyczny nadziei	289
1. 2. 2. Profetyzm i maryjność nadziei	295
1. 3. Miłość ponad wszystko	299
1. 3. 1. Miłość Boga	300
1. 3. 2. Miłość bliźniego	303
1. 3. 3. Miłość Kościoła Chrystusowego	310
1. 3. 4. Miłość Maryi Niepokalanej	312
2. Życie według rad ewangelicznych ozdobą sylwetki duchowej św. Maksymiliana Kolbego	317
2. 1. Posłuszeństwo nadnaturalne konsekwencją wiary i świadectwem miłości	317
2. 2. Ubóstwo franciszkańskie	332
2. 3. Czystość na wzór Maryi	341

ROZDZIAŁ IV

Św. Maksymilian Maria Kolbe jako wzór osobowy dla współczesnych chrześcijan	353
--	------------

1. Doskonałość moralna wzoru osobowego św. Maksymiliana	354
1. 1. Obowiązek dążenia do doskonałości	356

1. 2. „Zabiegi” wewnętrzne i zewnętrzne w zdobywaniu doskonałości moralnej	363
1. 2. 1. Walka z grzechami i wadami	364
1. 2. 2. Walka z pokusami	368
1. 2. 3. Umartwienia	371
2. Wzór osobowy o. Kolbego – uosobienie cnót w życiu duchowym i społecznym	376
2. 1. Życiowa mądrość – roztropność (prudentia)	377
2. 2. Przyjaźń wobec wszystkich – sprawiedliwość (iustitia)	403
2. 3. Odwaga i męstwo (fortitudo)	409
2. 4. Umiar i takt (temperantia)	438
3. Wymiar osobowy, społeczny i kulturowy wzoru osobowego o. Kolbego	448
3. 1. Św. Maksymilian – uosobienie pracy i twórczości	449
3. 2. O. Kolbe „panem samego siebie” – „zapominający o sobie”, żyjący dla innych	450
3. 3. Otwartość św. Maksymiliana na sprawy społeczne i kulturowe	457
3. 3. 1. O. Kolbe wzorem chrześcijańskiego patrioty	457
3. 3. 2. Św. Maksymilian – aktywny misjonarz	465
3. 3. 3. Franciszkański prekursor apostołstwa świeckich	494
4. Św. Maksymilian Kolbe jako autorytet duchowy	502
4. 1. Prawda naczelną ideą życia	503
4. 2. „Braterskie” ojcostwo duchowe – charyzmat św. Maksymiliana	508
5. Św. Maksymilian – wzór osobowy nauczyciela i mistrza	514
5. 1. O. Kolbe nauczycielem słowa Bożego i życia chrześcijańskiego	515
5. 2. O. Maksymilian nauczycielem życia wspólnotowego	517
5. 2. 1. Zasada wspólnotowości	517
5. 2. 2. Nadrzędność życia wspólnotowego	522
5. 3. O. Kolbe wzorem osobowym mistrza wychowania	526
5. 3. 1. Zasady wychowania i ich rodzaje	531
5. 3. 1. 1. Zasada bezpośredniości	531
5. 3. 1. 2. Zasada indywidualnego podejścia do wychowanka	533
5. 3. 1. 3. Zasada ofiarności i bezinteresowności	535

ZAKOŃCZENIE	545
BIBLIOGRAFIA	555
I. Źródła	555
A. Teksty archiwalne	555
1. Pisma Ojca Maksymiliana	555
2. Kazania o o. Maksymilianie Kolbem	555
3. Świadectwa o Maksymilianie Kolbem	559
B. Teksty drukowane	565
1. Artykuły, pisma i konferencje o. Maksymiliana Kolbego	565
2. Zbiory kazań i homilii o o. Maksymilianie Kolbem	566
3. Homilie i kazania drukowane o o. Maksymilianie Kolbem	566
C. Źródła biblijne	580
1. Pismo Święte	580
2. Literatura biblijna	580
D. Źródła patrystyczne	584
E. Nauczanie Kościoła	587
1. Dokumenty Soboru Watykańskiego I i II	587
2. Nauczanie papieskie	587
II. Literatura Przedmiotu	592
A. Publikacje książkowe o o. Maksymilianie Kolbem	592
B. Artykuły o o. Maksymilianie Kolbem	596
C. Pozostałe pozycje z literatury przedmiotu	610
III. Literatura pomocnicza	615
IV. Pomoce filologiczno-leksykograficzne	642
V. Strony internetowe	644
RIASSUNTO	649
SUMMARY	655

WSTĘP

Ukazywanie ludziom chrześcijańskich wzorów osobowych jest bardzo istotne, a to z uwagi na fakt promowania przez laicką kulturę wzorów bezosobowych, przypominających fikcyjne konta na portalach internetowych, które nie biorą na siebie ciężaru odpowiedzialności za propagowane przez siebie filozofie życia i zwykle konsumpcyjny styl postępowania. Kreują one w istocie postawy odrzucające wszelkie zasady moralne i wartości etyczne, zastępując je etyką sytuacyjną i liberalnym podejściem do szeroko rozumianego sacrum i zastanego etosu. Tym niemniej, świat nie jest tak jednorodny w swych dążeniach, jak mogłoby się wydawać. Chociaż z jednej strony dostrzegamy w nim upadek autorytetów, to z drugiej – doświadczamy tęsknoty za solidnym i stabilnym fundamentem, na którym można byłoby oprzeć swoje życie. Naprzeciw tym tęsknotom wychodzi od wieków Kościół.

Osoby świętych od zawsze odgrywały istotną rolę w życiu Kościoła. Od najdawniejszych czasów wspólnota Kościoła stawiała je za wzór dla wszystkich tych, którzy naprawdę pragnęli swoje życie kształtować „przez Chrystusa, w Chrystusie i z Chrystusem”. Kościelne przepowiadanie Ewangelii nigdy nie było oderwane od rzeczywistości, od istniejących konkretnych postaw świętych, niejako „gotowych” wzorów do naśladowania¹. Zdaniem J. Ryłki „wzór osobowy nie zakłada stanu absolutnej doskonałości, nie może być tylko teoretycznym zbiorem idealnych cech, szczegółowych norm czy zasad postępowania człowieka, lecz zawiera w sobie przede wszystkim wymiar „bycia sobą” i ukazuje go wśród różnych sytuacji i uwarunkowań”².

¹ Wzory do naśladowania wymieniają ewangeliści. Zob. Łk 1, 45; 2, 36-38; 7, 36-50; 8, 2-3; 15, 8-10; 18, 1-8; J 2, 5; 19, 25-27; 4, 1-39; 20, 1-18; Mk 7, 24-30; 15, 40; Mt 9, 20-22; 27, 56. 61. Także św. Paweł wymienia postaci godne naśladowania. Zob. Ef 6, 21; Flm 2, 23; Flp 2, 25; 4, 2. 18; Kol 1, 7; 4, 10. 12. 15; Rz 16, 9. 12-13, 23; 1 Kor 16, 19; 2 Tm 4, 7. 19; Tt 3, 12-14. W Ewangeliach są to przede wszystkim: Maryja, Elżbieta, Anna i inni, często bezimienni „bohaterowie wiary”. W Listach Pawłowych – to konkretne osoby, z którymi przyszło współpracować Apostołowi, jego współwięźniowie i towarzysze.

² Zob. J. Ryłko, *Chrześcijański wzór osobowy w moralnym wychowaniu młodzieży*, w: *Vivere in Christo. Chrześcijański horyzont moralności*, red. J. Nagórny, A. Derdziuk, Lublin 1996, s. 387.

Pojęcie wzoru osobowego często zastępowane jest takimi terminami jak: „przykład”, „model”, „ideał osobowy”, „osobowość dojrzała”, „autorytet”, „bohater”. W rozumieniu wzoru osobowego zawsze chodzi o konkretny model człowieka idealnego, który niesie ze sobą system określonych wartości. „Model” ten (grupa) w pewien sposób kształtuje związane z nim osoby, które podążając za nim, upodabniają się do niego. Każda grupa posiada swój własny wzór osobowy; na nim opiera system wychowawczy swych członków, a jeżeli ma ambicje kształtowania życia społecznego i jednostek także poza sobą, to ten własny wzór osobowy upowszechnia wśród członków innych grup i społeczeństw w słusznym przekonaniu, że jeżeli zostanie on przyjęty (upowszechniony), wówczas utrwali się przyjmowany przez nią obraz człowieka i świata, wizja stosunków międzyludzkich oraz zachodzących pomiędzy ludźmi a ich naturalnym środowiskiem. Konkretnie wzorce osobowe („uosobienia” wzorów osobowych) stawia się innym za przykład postępowania i wzór do naśladowania. Stanowią one jakoby żywe, wcielone wartości i ideały chrześcijańskie, zachęcające do podjęcia trudu ich realizacji tak propagowanego wzoru osobowego we własnym życiu³.

Szczególnym typem wzorca osobowego propagowanym przez Kościół jest święty: człowiek, który realizuje i broni w swym życiu wartości wysoko cenionych przez członków grupy, do której należy; i czyni to z wyjątkowym poświęceniem – aż do granic heroizmu. Święci zawsze fascynowali, budzili podziw niezwykłością swego postępowania i bezinteresownością, wywołując silne przeżycia emocjonalne i zachęcając do naśladowania. Przykładem jest choćby św. Augustyn, w którego nawróceniu znaczną rolę odegrał św. Antoni Pustelnik: podziw, jaki wobec niego żywił biskup Hippony⁴. Przykłady życia świętych dowodzą, iż wymogi chrześcijańskiej wiary i moralności nie są utopią; stosując je w życiu, człowiek osiąga szczyt rozwoju duchowego. Wspólnota Kościoła, kształtując życie chrześcijańskie, bardziej zwracała uwagę na rozwój życia duchowego swoich członków w dwóch niejako poziomach: w wymiarze pragnienia doskonałości oraz aspekcie zdolności podejmowania walki duchowej. Toteż w literaturze hagiograficznej przedstawiano świętych jako tych, którzy mieli stać się natchnieniem, wzorcem, swoistym *know how* i konkretnym itinerarium dla wiernych w drodze do Chrystusa: *per Ipsum et cum Ipso, et in Ipso*⁵. Ukazywane w kazaniach święte wzorce, a więc ludzie, którzy

³ Od wzoru osobowego należy odróżnić wzorce osobowe – konkretnych ludzi, którzy urzeczywistniali propagowany wzór osobowy. Zob. L. B. Dyczewski, *Kultura polska w procesie przemian*, Lublin 1995, s. 125-126.

⁴ Św. Augustyn, *Wyznania* 8, 12, tłum. Z. Kubiak, Kraków 2002, s. 220-221.

⁵ Por. M. H. Witkowska, *Wstęp*, w: *Hagiografia Polska. Słownik bibliograficzny*, red. R. Gustaw, t. 1, Poznań-Warszawa-Lublin 1971, s. 29-30.

urzeczywistnili w swoim życiu własne pragnienie doskonałości, wywoływało u słuchaczy podobną chęć, oraz dynamizowało akty ich rozumu i woli w aspekcie konkretnych działań i kształtowania określonych przymiotów, które czyniły z naśladowców chrześcijan – ludzi dojrzałych (dojrzewających) duchowo⁶.

W życiu Kościoła, na przestrzeni wieków, wytworzyły się wzory osobowe, które akcentując podstawowe – ukształtowane w konkretnym czasie – wartości miały znaczący wpływ na formowanie życia chrześcijańskiego. Szczególnie widoczne jest to w okresie średniowiecza. Były to wzory osobowe: męczennika (akcentujące heroiczną wierność), mnicha-ascety (uwypuklające wartość pokuty i pracowitości), pustelnika (podkreślające wartość intensywnej modlitwy), misjonarza (kładące nacisk na gorliwość w głoszeniu słowa Bożego)⁷. Wspomniane wyżej wzory osobowe mają cechy ideału i zarówno wówczas (w średniowieczu), jak i teraz pozostają dla wielu chrześcijan jedynie w sferze marzeń; są to wzory osobowe propagowane. L. Dyczewski, mówiąc o wzorze osobowym obecnie propagowanym, twierdzi, że wtedy ma on sens, jeśli pełni rolę „motoru w podejmowaniu wciąż nowych działań”⁸ – działań realnych i możliwych w życiu danej grupy czy wspólnoty. Między propagowanym a realizowanym wzorem osobowym istnieje mniejszy lub większy dystans. Im ta rozbieżność jest mniejsza, tym lepiej dla wzoru propagowanego, jak i dla grupy, która go propaguje, gdyż posiada on wówczas większe znaczenie; silniej oddziaływa.

Zgłębiając problematykę dotyczącą wielkiego znaczenia wzorów osobowych w przepowiadaniu oraz w życiu chrześcijańskim, a równocześnie po dogłębnej analizie życia i działalności o. Maksymiliana Kolbego, jako duchowy jego syn, podjąłem się napisania pracy habilitacyjnej na temat: „Rola wzoru osobowego w kształtowaniu chrześcijańskiego życia. Studium z homiletyki na przykładzie św. Maksymiliana Kolbego”. Jej celem będzie ukazanie roli wzoru osobowego w kształtowaniu chrześcijańskiego życia w aspekcie homiletycznym na przykładzie o. Maksymiliana Kolbego i tym samym odpowiedź na pytanie – w kontekście naszego

⁶ Por. Jakub de Voragine, *Złota legenda (Wybór)*, tłum. J. Pleziowa, Warszawa 1983; *Żywoty świętych Pańskich na wszystkie dni roku: podług najwiarogodniejszych źródeł z dzieł ojców i doktorów Kościoła św. Oprac. podług księdza Piotra Skargi, Ojca Prokopa kapucyna, Ojca Bitschnaua benedyktyna i innych wybitnych autorów, z uwzględnieniem świętych pańskich, błogosławionych i świętobliwych, których wydała ziemia polska aż do najnowszych czasów*, wyd. 8 uzupełnione żywotami św. ostatnio kanonizowanych oprac. przez A. Marchewkę, nakładem K. Miarki, Mikołów 1927.

⁷ E. Nowicka, *Wzór osobowy świętego w średniowieczu*, w: *Moralność i społeczeństwo. Księga jubileuszowa dla Marii Ossowskiej*, red. M. Ofierska, M. Dietl, Warszawa 1969, s. 185-265.

⁸ L. B. Dyczewski, *Kultura polska...*, dz. cyt., s. 126.

Świętego – o aktualność wzoru osobowego we współczesnym czasie. Zatem po zacieśnieniu wspomnianej problematyki do roli św. O. Maksymiliana Kolbe jako wzoru osobowego w życiu chrześcijańskim, chcemy zwrócić uwagę, na ile dzisiaj propagowany wzór świętego może być przyjęty i urzeczywistniany w życiu współczesnych chrześcijan. Może bowiem ktoś wyrazić wątpliwość: Czy osoby żyjące w tak odległych czasach i zupełnie innych warunkach mogą jeszcze dzisiaj być dla współczesnych wzorem osobowym? Podjęty w pracy problem nie ogranicza się jedynie do ukazania znaczenia propagowanego wzoru osobowego świętych w życiu chrześcijańskim, albowiem intencją autora było przede wszystkim wskazanie na wartości, jakie winny być zauważone i zaakcentowane u danego wzoru osobowego (świętego), tak aby ów wzór realnie i skutecznie oddziaływał na życie wiernych. Wzory osobowe błogosławionych i świętych nie mogą pozostać postaciami zamkniętymi jedynie w obrazach i figurach; nie mogą stanowić dekoracji chrześcijańskiego życia czy wystroju świątyń bądź domów, lecz mają mieć realny wpływ na nasze życie – na życie Kościoła.

Akceptacja wzoru osobowego zależy nie tylko od wartości, jakie prezentuje dany święty, ale także od tego, w jaki sposób zostaną one przedstawione. W tym miejscu należy sobie uświadomić, że inaczej należy przedstawić wzór osobowy dzieciom, inaczej młodzieży, a jeszcze inaczej dorosłym⁹.

W historii hagiografii znajdujemy wiele przykładów, w których pisarze-kaznodzieje kładli nacisk na propagowanie świętych wzorców. Zwykle akcentowali szczególnie jeden, charakteryzujący dla danego świętego, aspekt, często idealizując postać i doprowadzając opis do formy legendy. Nie dbano o realia i „przystępność” wzoru osobowego, przez co stawał się on niemożliwy do naśladowania; nie odgrywał praktycznie żadnej roli w moralnym doskonaleniu się człowieka. Tak opisany wzór można było co najwyżej kopiować. „Przekalkowanie” cudzego życia we własne doprowadzało do sytuacji karykaturalnych, zamiast pociągać wiernych do rzeczywistej zmiany życia, kreowało postawy dziwaczne, a sam wzór osobowy (świętego) wystawiało na ośmieszenie. Naśladowanie bowiem to przeżywanie wyższych wartości; i w tym pomocny może się okazać konkretny święty. Tymczasem kaznodziejstwo hagiograficzne starało się bardziej przedłużyć pamięć o świętych

⁹ Chociaż wszyscy święci, których Kościół wyniósł na ołtarze, odznaczali się heroizmem cnót i osiągnęli wewnętrzną doskonałość, to jednak nie można stawiać wszystkich dla wszystkich jako wzór do naśladowania. Konieczne jest nowe spojrzenie na świętych. Święci żyją wśród nas i tkwią mocno w rzeczywistości. Obecnie coraz częściej ukazywane są prawdziwe oblicza świętych. Najlepszym tego przykładem jest wydanie *Dziejów duszy* św. Teresy od Dzieciątka Jezus, w którym ukazuje się bliski nam człowiek, z jego radościami i zmaganiem, klęskami i porażkami, cierpieniem. Zob. J. Walczak, *Hagiografia w nauczaniu i wychowaniu chrześcijańskim*, HD 31(1962) nr 3, s. 235-236.

oraz dostarczyć słuchaczom budujących przykładów z ich życia, ale czyniło to *a rebours*; wydarzenia cudowne i legendarne przesłaniały, bądź nawet wypaczały, prawdziwą historię życia i uniemożliwiały wiernym wcielanie w swoje życie konkretnych wzorów postępowania¹⁰. Święci byli jakby ludźmi z innej planety, nie przystający do rzeczywistości ziemskiej, zamknięci w marmurze i gipsie, wyobcowani. Nie byli zatem wzorami osobowymi, co najwyżej super wzorami. Należy tu jednak uczynić pewne zastrzeżenie, to mianowicie, że oddziaływanie wzorca w jakimś stopniu zależy również od epoki historycznej i jej wymogów.

Problem nadmiernego idealizowania świętych wzorów w literaturze hagiograficznej – na przestrzeni wieków – zauważa I. Werbiński, który w tej mierze dokonał stosownych badań: „Niektóre biografie – pisze on – ukazują święte wzory jako ludzi, którzy nigdy nie grzeszyli, czy też nie popełnili żadnego błędu”¹¹. Wzór skojarzony z ideałem i przedstawiony w formie ogólnej i nadto jeszcze „podkolorowany”, staje się nieżyciowy, utopijny. Dopiero „związanie” wzoru z konkretną żywą i prawdziwą osobą może pozytywnie oddziaływać na sferę poznawczo-emocjonalną słuchacza bądź czytelnika¹². Wzór osobowy winien zatem z zasady łączyć w sobie cechy realne i godne naśladowania (idealne), ukazywać słabości i cnoty człowieka: pokazywać sposoby pokonywania jednych i zdobywania drugich. Ukazując wzory osobowe (świętych) powinniśmy mieć na uwadze przede wszystkim ich rolę wychowawczo-formacyjną.

Autor uważał za konieczne postawienie w niniejszej pracy pytania, jak należy ukazywać świętego w przepowiadaniu, tak by dzisiaj oddziaływał (formował) i wyzwalał u słuchaczy potrzebę urzeczywistniania w ich życiu postaw i czynów osoby stawianej za wzór, i to nie w formie statycznej – jako „marmurowy” wzorzec – ale dynamicznej, jako ciągle urzeczywistniający się tu i teraz wzór osobowy.

W przypadku większości świętych, istnieje wystarczająca ilość dowodów potrzebnych do przeprowadzenia przedmiotowej analizy, dzięki czemu jesteśmy w stanie „spotkać się” ze świętym wzorem. Wielu biografów akcentuje w swoich opisach to, co święci zdołali zrobić ze swoim człowieczeństwem. Święty jest zwy-

¹⁰ Nie oznacza to, że legenda nie ma żadnej wartości w przepowiadaniu hagiograficznym. Legendy są świadectwem zainteresowania, popularności i kultu świętych. Nadto, jak zauważa M. Plezia, „każda prawie wielka legenda, podobnie jak każda wielkiej miary fikcja literacka, chwyta i utrwała pewną prawdę, która nie pokrywa się z prawdą historyczną, ponieważ leży na innej płaszczyźnie, ale nie przestaje jeszcze być dla nas cennym odbiciem pewnej rzeczywistości”. M. Plezia, *Wstęp*, w: Jakub de Voragine, *Złota legenda (Wybór)*, tłum. J. Pleziowa, Warszawa 1983, s. X.

¹¹ I. Werbiński, *Problemy i zadania współczesnej hagiologii*, Toruń 2004, s. 239.

¹² J. Walczak, *Wzorcotwórcze potrzeby psychiczne dorastającej młodzieży*, „Katecheta” 7(1963) nr 6(38), s. 253-258.

kle przedstawiany jako ten, który pociąga innych, poprzez swoją odpowiedź Bogu, w pewien charakterystyczny dla niego – a dla nas „nietypowy” – sposób; jako ten, którego mamy naśladować¹³. Tak również ukazywana jest, w bogatej literaturze hagiograficznej, postać św. Maksymiliana. Najczęściej przedstawia go jako heroicznego męczennika. W ten sposób wzorzec Świętego zostaje zawężony i „zaszufladkowany” do określonej kategorii, tymczasem o świętości danej osoby nie przesądza heroizm¹⁴. Ważne jest, aby święci byli ukazywani jako wzory osobowe w całej prawdzie i różnorodności ich osobowości¹⁵. W osobowości świętych wzorów jest ujmujące zwłaszcza to, że choć sami niejednokrotnie prowadzili surowy tryb życia, to nie narzucali go innym; obok wewnętrznej wrażliwości wyróżniała ich bowiem umiejętność przyznawania się do własnych wad.

Wzory osobowe niosą ze sobą charakterystyczne cechy danej epoki i kultury. Przyczynia się do tego duch czasów, w których żyją. Stąd nie jest łatwym zadaniem ukazywać świętych, często po wiekach, oraz akomodować ich rolę wychowawczo-formacyjną tu i teraz, tak aby skutecznie pobudzali współczesnego człowieka do refleksji nad istotnymi wartościami życia.

Zainteresowanie problematyką wzorów osobowych w kształtowaniu życia chrześcijańskiego przejawia posoborowa myśl teologiczna¹⁶. Szczególną uwagę temu zagadnieniu poświęcili – i poświęcają – między innymi: M. Rzeszewski, J. Ryłko, B. Jabłońska, L. Kaczmarek, M. Filipiak, M. Kaleta, P. Kodłubaj, S. Kulpaczyński, T. Malinowska, H. Słotwińska, S. Siara, K. Olbrycht; J. Walczak, R. Nęcek, A. Nocuń¹⁷. Syntetycznymi opracowaniami na temat wartości wychowawczej

¹³ Naśladowanie to cecha różnicująca wzór osobowy od ideału osobowego. Do ideału się dąży, wzór natomiast się naśladuje. Ideał jest bardziej powiązany z pojęciami wartości i ideami, wzór osobowy przeciwnie, dotyczy konkretnej osoby i konkretnego jej życia, w których te wartości się ujawniają, są reprezentowane i w nich żyją. *Pedagogiczne znaczenie wzoru*, „Katecheta” 7(1963) nr 6(38), s. 272.

¹⁴ Warto tu zauważyć, że o. Kolbe zostałby kanonizowany również bez „palmy męczeństwa”, na co wskazują słowa *Listu przełożonych Zakonów Męskich w Polsce* z dnia 14 sierpnia 2011 roku: „Przecież Paweł VI beatyfikował go nie jako męczennika, ale jako wyznawcę, a to wskazuje, że Maksymilian zasługiwałby na świętość nawet nie oddawszy życia”. *Św. Maksymilian – świadek wiary i współdziałania z Bogiem* (List Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce na 20. niedzielę zwykłą – 14 VIII 2011 roku).

¹⁵ A. J. Nowak, *Kryteria dojrzałej osobowości i dojrzałej wiary*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne” 8(1976), s. 223-226.

¹⁶ A. M. Siccardi, *Świadkowie i wzory miłości miłosiernej*, w: *Bóg bogaty w Miłosierdzie*, red. L. Balter, S. Dusza, A. Piętka, Poznań 2003, s. 265-284; W. Ziemia, *Świadkowie miłosierdzia*, w: *Bóg bogaty w Miłosierdzie...*, dz. cyt., s. 285-299; H. Pagiewski, *O nowy model świętego*, HD 45(1976) nr 2(164), s. 93.

¹⁷ M. Rzeszewski, *Wzorce i ideały w wychowaniu*, AK 71(1968) nr 6(359), s. 435; J. Ryłko, *Chrześcijański wzór osobowy...*, dz. cyt.; B. Jabłońska, *Zagadnienie wzoru*

wzorów osobowych w szeroko pojętej edukacji i w katechezie są publikacje H. Słotwińskiej i Z. Dymkowskiego¹⁸. Ciekawym studium na temat wzorców osobowych świętych w kaznodziejstwie polskim jest praca L. Juszcyszyna¹⁹. Równie znaczącym wkładem dla polskiej hagiografii w posoborowym nauczaniu o świętych jest publikacja S. Pawińskiego, ukazująca święte wzory jako znaki czasu²⁰.

Dotychczasowy stan opracowań kazań hagiograficznych powstałych na przestrzeni wieków przedstawia się różnie. Na polskim gruncie najlepiej przebadane zostało kaznodziejstwo poświęcone świętym: Stanisławowi Biskupowi, Janowi Kantemu, Kazimierzowi Królewiczowi i Jadwidze Królowej²¹. Istnieją też odrębne

w wychowaniu dziewcząt, „Katecheta” 7(1963) nr 6(38), s. 254-255; L. Kaczmarek, *Role ideału w wychowaniu chrześcijańskim*, „Katecheta” 8(1964) nr 2(40), s. 49-52; M. Filipiak, *Wzory osobowe. Bibliografia wypowiedzi Jana Pawła II z lat 1978-1996*, „Ethos” 10(1997) nr 1(37), s. 323-335; M. Kaleta, *Wzory osobowe katechizowanej młodzieży z techników*, Lublin 1987 (mps) [Biblioteka KUL]; P. Kodłubaj, *Chrześcijańskie wzory osobowe w katechizacji współczesnej*, Lublin 1978 (mps) [Biblioteka KUL]; S. Kulpa-czyński, *Kształtowanie postaw religijnych na katechezie*, RTK 35(1988) z. 6, s. 77-95; T. Malinowska, *Wzory osobowe w Katechizmie Religii Katolickiej*, Lublin 1981 (mps) [Biblioteka KUL]; H. Słotwińska, *Katecheza i katechizowany partnerami dialogu*, w: *Katecheza w Kościele i dla Kościoła*, red. R. Czekalski, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2006, s. 379-394; S. Siara, *Dziecięce wzory osobowe*, „Katecheta” 24(1980) nr 5(139), s. 220-221; K. Olbrycht, *O roli przykładu, wzoru autorytetu i mistrza w wychowaniu osobowym*, Toruń 2007; J. Walczak, *Wartość wychowawcza wzorów osobowych Starego Testamentu*, „Katecheta” 6(1962) nr 1(27), s. 253-258; R. Nęcek, *Wzór osobowy w procesie wychowania*, „Wychowawca” 12(2004) nr 11(143), s. 11; A. W. Nocuń, *Wzory osobowe a wychowanie*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 20(1975) nr 3(77), s. 47-63.

¹⁸ H. Słotwińska, *Wychowawcza wartość wzorów osobowych*, Lublin 2008; Z. Dymkowski, *Wzory osobowe Katechizmu Kościoła Katolickiego w katechezie współczesnej*, Płock-Lublin 1999.

¹⁹ L. Juszcyszyn, *Wzorce osobowe świętych polskich kanonizowanych przez Jana Pawła II. Studium kazań hagiograficznych*, Kraków 2001.

²⁰ S. Pawiński, *Święci jako „Znaki czasu” dla Kościoła w Polsce. Nauczanie Jana Pawła w czasie jego pielgrzymek do Ojczyzny*, Opole 2003.

²¹ T. Ulewicz, *Św. Stanisław ze Szczepanowa w kulturze umysłowo-literackiej dawnej Polski*, „Analecta Cracoviensia. Studia Philosophica-Teologica. Historia – Iuridica” 11(1979), s. 461-498; J. Związek, *Św. Stanisław Szczepanowski w polskim kaznodziejstwie do końca XVIII wieku*, *Tamże*, s. 615-638; K. Panuś, „*Jasny promień ojczystej historii...*” – *Św. Stanisław w kaznodziejstwie polskim okresu niewoli narodowej*, PHom 7(2003), s. 45-74; Z. Baran, *Święty Jan Kanty w kulturze literackiej Polski przedrozbiorowej*, w: *Św. Jan Kanty – w sześćsetną rocznicę urodzin (1390-1990)*, Kraków 1991, s. 103-115; M. Banaszak, *Św. Kazimierz w Polsce i na Litwie w okresie niewoli narodowej*, „Analecta Cracoviensia. Studia Philosophica-Teologica. Historia – Iuridica” 16(1984), s. 9-23; T. Ulewicz, *Św. Kazimierz w polskiej kulturze umysłowo-literackiej*, *Tamże*, s. 153-187; H. D. Wojtyska, *Kazimierz Jagiellończyk – święty na wszystkie czasy*, w: *Chrzest Litwy. Geneza, przebieg, konsekwencje*, red. M. Zahajkiewicz, Lublin 1990, s. 137-149; *O świętej*

opracowania szczegółowych zagadnień dotyczących zbioru kazań polskich świętych i błogosławionych, które ukazują ich jako wielkich „przyjaciół Boga”, ale nie dają one obrazu całości, gdy idzie o rolę wzoru osobowego w życiu chrześcijanina²². W ostatnich latach pracy nad poznaniem wzorów osobowych świętych w kaznodziejstwie polskim podjął się K. Panuś, który w artykule: *Polscy święci w kaznodziejstwie* przedstawił zarys problematyki²³, a w opracowaniu *Wzorce osobowe św. Wojciecha w kaznodziejstwie polskim*²⁴ – przybliżył wizerunek głównego patrona Polski przedstawiany na przestrzeni wieków przez kaznodziejów.

We współczesnej literaturze hagiograficznej spotykamy też prace, w których autorzy, badając święte wzory od strony historycznej²⁵, pominęli świadomie literaturę kaznodziejską z przełomu wieków XIX/XX (1850-1940) uznając ją za mało interesującą²⁶. Jedną z pierwszych tego typu prac był artykuł F. Świątka: *Z dziejów kazań o świętych*²⁷. Z wydanych w roku 2000 publikacji należy zwrócić uwagę na dwa artykuły J. Misiurka: *Wieki męczeństwa* oraz *Święci polscy w życiu narodu*²⁸, w których ukazane są wzory Polaków beatyfikowanych i kanonizowanych przez Jana Pawła II. Godną uwagi jest także najnowsza pozycja książkowa tegoż Autora: *Polscy święci i błogosławieni. Życie-Duchowość-Przesłanie* (Kraków 2010). Opracowania te jednak nie cytują zbyt wiele źródeł kaznodziejskich. Na uwagę zasługuje opracowanie W. Zaleskiego: *Święci na każdy dzień*²⁹. Choć publikacja ta nie

Jadwidze królowej Polski mówią..., zebrał i oprac. M. Jagosz, Kraków 1997; S. Bąk, *Św. Jadwiga Królowa w świetle dwudziestowiecznych kazań wygłoszonych w katedrze wawelskiej*, Kraków 1998 [praca lic., Archiwum PAT].

²² Z. Hadrych, *Kazania jako źródło informacji o świętych i epoche*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 67(1997), s. 383-413.

²³ K. Panuś, „Pochodnie w miłości Bożej gorejące”. *Polscy święci w kaznodziejstwie – zarys problematyki*, w: *Kanonizacje a nowa ewangelizacja. Sympozjum naukowe z okazji 30-lecia Instytutu Liturgicznego*, red. S. Koperek, Kraków 2000, s. 137-176.

²⁴ K. Panuś, *Wzorce osobowe św. Wojciecha w kaznodziejstwie polskim. Zarys problematyki*, „Analecta Cracoviensia. Studia Philosophica-Teologica. Historia – Iuridica” 32(2000), s. 185-218.

²⁵ J. Starnawski, *Drogi rozwojowe hagiografii polskiej i łacińskiej w wiekach średnich*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1993; J. Woroniecki, *Hagiografia. Jej przedmiot, trudności i zadania w Polsce*, Kraków [1939].

²⁶ U. Borkowska, *Hagiografia polska (wiek XVI-XVIII)*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. 2, cz. 1, Lublin 1975, s. 7-24.

²⁷ F. Świątek, *Z dziejów kazań o świętych*, PHomS 13(1935), s. 316-319.

²⁸ J. Misiurek, *Wieki męczeństwa*, w: *Tertio millennio adveniente. U progu trzeciego tysiąclecia*, red. G. Witaszek, Lublin 2000, s. 157-178; Tenże, *Święci polscy w życiu narodu*, w: *Tertio millennio adveniente...*, dz. cyt., s. 179-195.

²⁹ W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Łódź 1982.

ma charakteru naukowego, to można w niej znaleźć wiele cytatów kaznodziejskich; nadto pozycja ta jest bardzo popularna i ma szeroki krąg odbiorców.

Według wskazań posoborowych, podejście do świętych wzorów winno być chrystocentryczne, w którym święty stanowi obraz Boga, Jego odbicie. Problemowi temu poświęcił wiele uwagi W. Świerzawski, który w swojej *Homilii hagiograficznej* zawarł postulaty jej odnowy, zmiany metod głoszenia słowa Bożego oraz określonego przekierowania celu samego przepowiadania, zgodnie z nauką Vaticanum II, tak aby bardziej wyraziste stało się przesłanie hagiograficzne, według którego pełniej ukazałaby się rola wzoru osobowego w życiu chrześcijanina³⁰.

Naprzeciw tak rozumianej homilii hagiograficznej wychodzi niniejsza rozprawa. Wkracza ona na mało zagospodarowany teren, z zamiarem dokładniejszego zbadania, a następnie zaprezentowania wzoru osobowego w przepowiadaniu homilijnym na przykładzie konkretnego wzorca: św. o. Maksymiliana Kolbego. Zagadnienie obejmujące wszystkie wzory osobowe jest bardzo szerokie i trudno byłoby w jednej pracy pomieścić analityczno-syntetyczny opis i znaczenie wszystkich wzorów osobowych – świętych, choćby tylko polskich.

Przedmiotem badań niniejszej rozprawy będzie zatem wzorzec osobowy św. Maksymiliana Kolbego. Wybór nie jest przypadkowy. Autor tejże rozprawy jest franciszkaninem, duchowym synem Biedaczyny z Asyżu. Przebywając od pewnego czasu w Niepokalanowie zauważył, że w przepowiadaniu o św. Maksymilianie dominują przede wszystkim dwa aspekty życia o. Kolbego: fascynacja działalnością wydawniczą oraz heroiczne męczeństwo. Tymczasem o. Maksymilian był kimś więcej niż tylko wydawcą; a i męczeństwo nie definiuje do końca całej jego postaci, jego życia i dzieła. Nie jest dziełem przypadku, że właśnie o. Kolbe jako pewnie jedyny z *communio sanctorum* zawarł w sobie „całość życia katolickiego”, z jego biało-czerwonym zwieńczeniem³¹.

Jest to nadal święty nierozpoznany i to nie tylko dlatego, że z racji 70. rocznicy śmierci o. Kolbego miała miejsce ogólnopolska konferencja (KUL), zatytułowana: „Święty Maksymilian nie(roz)poznany”³². Wobec desakralizacji i laicyzacji

³⁰ W. Świerzawski, *Homilia hagiograficzna*, „Anamnesis” 4(1997/1998) nr 4(15), s. 50-56.

³¹ O. Kolbego beatyfikowano jako wyznawcę, a kanonizowano – jako męczennika. To bezpośrednio, choć nie w sposób zamierzony, miało swe symboliczne przełożenie po latach do widzenia małego chłopca Rajmunda Kolbego, w którym Matka Boża ofiarowała mu dwie korony: białą i czerwoną [dop. aut.].

³² W dniu 12 maja 2011 roku na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim odbyła się ogólnopolska konferencja pt. „Święty Maksymilian nie (roz)poznany”, zorganizowana przez Instytut Teologii Duchowości KUL-u; zob. [j m s], Lublin: *Św. Maksymilian Kolbe – znany, ale czy w pełni rozpoznany?*, „Wiadomości z Prowincji Matki Bożej Niepokalanej”

życia społecznego nawet najwięksi i najbardziej dotąd popularni święci ulegają zepchnięciu z obszaru zainteresowań tego świata – zapomnieniu. W ciągu lat po beatyfikacji i kanonizacji św. Maksymiliana zakon franciszkański podjął się naukowe i kompleksowe studium nad duchowym dziedzictwem założyciela dwóch nietypowych klasztorów – Niepokalanów. Czyni to dotąd, aby z jednej strony poszerzyć wiedzę o św. Maksymilianie, z drugiej zaś, żeby „odczytać” na nowo jego osobę, tak aby wciąż pobudzała do naśladowania zarówno ludzi świeckich, jak i zakonników (franciszkanów konwentalnych), zwłaszcza w kwestii podejmowania przez nich nowych inicjatyw ewangelizacyjnych w duchu kolbiańskim. I tak, u źródeł niniejszej pracy legły te dwa „studia”: poznawcze i ewangelizacyjne. Poprzedziła je ogólnozakonna i ogólnopolska, także międzynarodowa refleksja nad osobą i charyzmatem o. Maksymiliana na rozlicznych naukowych kongresach, sympozjach, konferencjach, które były zarówno korzeniem jak i owocem toczącej się debaty³³. Szczegółowej analizie poddana została jego mariologia; świadczą o tym międzynarodowe kongresy mariologiczne w Rzymie, w Brazylii i w Niepokalanowie³⁴. Od 2001 roku corocznie w Centrum św. Maksymiliana w Harmężach, z inicjatywy Misjonarek Niepokalanej Ojca Kolbego i Franciszkanów Konwentalnych, organizowane są tzw. „Dni Kolbiańskie”. Spotkania te dają impuls do działań formacyjnych i apostoelskich w duchu maryjnym, pogłębiają fundamenty doktrynalne i wyznaczają horyzonty dalszym badaniom naukowym.

70(2011) nr 1-2(239-240), s. 48. Zdaniem o. L. B. Dyczewskiego: „Wielki człowiek nie zawsze jest do końca rozpoznany”. Mówca zaleca przełożyć na życie codzienne św. Maksymiliana a wtedy „stanie się bliższy ludziom”, a jego wpływ na wybory, zachowania ludzkie będzie zdecydowanie większy.

³³ Drugi Kongres Międzynarodowy: „Święty Maksymilian Kolbe i Nowa Ewangelizacja”, 19-25 IX 1994, Niepokalanów; Atti del Congresso Internazionale: „Massimiliano M. Kolbe nell suo tempo e oggi”, 24-27 IX 2001, Roma-Seraphicum, Centro Internazionale: „Milizia dell Immacolata” a cura di . alig nano”, Roma 200 ; Kongres Międzynarodowy: „Św. Maksymilian M. Kolbe we współczesnym Kościele: charyzmat i obecność”, 28- 1 VIII 2005, Niepokalanów; Międzynarodowa Konferencja w 25 lecie kanonizacji Św. Maksymiliana Kolbego: „Aktualność św. Maksymiliana dziś”, 19-21 X 2007, Niepokalanów; Ogólnopolska Konferencja z racji 70 rocznicy męczeńskiej śmierci św. Maksymiliana Marii Kolbego: „Święty Maksymilian Kolbe – świadek Boga i służa człowieka”, 21-2 X 2011, Niepokalanów.

³⁴ Kongres Mariologiczny w Niepokalanowie, 11-14 IX 1972, Niepokalanów; Atti del Congresso Internazionale: „La Mariologia di S. Massimiliano M. Kolbe”, Pontificia Facolta Teologia di San Bonawentura, Roma-Seraphicum, 8-12 X 1984, a cura di F. S. Paucheri, ED. Miscellanea Francescana, Roma 1985; Atti del Congresso Internazionale di Brasilia: „Il volto attuale Della Milizia dell Immacolata”, 5-12 X 199 , a cura di ugenio alig nano, Centro Internazionale Della Milizia dell Immacolata, Roma 1999; *Ogólnopolska Konferencja w 30. rocznicę kanonizacji św. Maksymiliana Marii Kolbego*, Niepokalanów 19 X 2012 roku.

Osoba o. Kolbego należy do grona świętych. Paweł VI, w homilii podczas Mszy świętej beatyfikacyjnej, o ojcu Kolbem powiedział: „Błogosławiony jest naszym orędownikiem i obrońcą w królestwie miłości wspólnie z Chrystusem «zawsze gotowym wspomagać» (Hbr 7, 25; Rz 8, 34). Jednym słowem, jest on doskonałym wzorem człowieka, którego winniśmy naśladować, zgodnie ze słowami św. Pawła: «Bądźcie naśladowcami moimi, tak jak ja jestem naśladowcą Chrystusa» (1 Kor 4, 16)”³⁵. Kard. Juliusz Döpfner zachęcając do pogłębienia życia kapłańskiego za wzór kapłana postawił właśnie bł. Maksymiliana. Według kardynała jest on miarą i wzorem kapłana³⁶. Podobnie o o. Kolbem wyrażał się w homiliach kard. Stefan Wyszyński, podkreślając, że o. Maksymilian nie jest świętym wzorem osobowym jednorazowym, ale wzorem dla Kościoła na każdy czas³⁷. Z kolei Jan Paweł II widział w św. Maksymilianie ideał miłości chrześcijańskiej i stawiał o. Kolbego wszystkim za przykład prawdziwej i bezinteresownej miłości chrześcijańskiej³⁸.

W przepowiadaniu współczesnych kaznodziejów polskich o. Maksymilian jawi się często jako symbol męczeństwa wszystkich kapłanów i zakonników zamordowanych w Auschwitz³⁹. Z tego powodu zasadne wydaje się być pytanie, czy św. Maksymilian jest wzorem osobowym dla każdego wiernego, czy tylko dla osób duchownych, a jeśli tak – to w jakim wymiarze? Jak należy przepowiadać o ojcu Maksymilianie (i innych świętych), aby był nie tylko propagowanym, ale wcielonym w życie wzorem osobowym?

Analizując prace naukowe dotyczące o. Maksymiliana Kolbego, które dotąd się ukazały⁴⁰, można je uporządkować według następującego klucza: prace na temat kolbiańskiej mariologii⁴¹, innych zagadnień dogmatycznych⁴², Pisma Świętego⁴³, teo-

³⁵ Zob. Paweł VI, *Kazanie wygłoszone w Bazylice św. Piotra – 17 X 1971*, w: *Beatyfikacja ojca Maksymiliana Marii Kolbe. Wybór dokumentów i przemówień*, Rzym 1971, s. 17.

³⁶ Zob. J. Döpfner, *Homilia w bazylice Dwunastu Apostołów 19 X 1971*, ChS 4(1972) nr 1(15), s. 43.

³⁷ Zob. S. Wyszyński, *Przed wyniesieniem przed ołtarze* [przemówienie, Radio Watykańskie 3 X 1971], NDM, s. 172.

³⁸ K. Wojtyła/Jan Paweł II, *Ideał miłości chrześcijańskiej w świadectwie o. Kolbego* [wypowiedź, Rzym (par. Św. Grzegorza) 18 III 1979], PTC, s. 154-155.

³⁹ Ciekawy dyskurs na ten temat stanowi esej J. J. Szczepańskiego, *Święty*, w: *Święty naszych czasów. Beatyfikacja i kanonizacja ojca Maksymiliana Kolbego*, oprac. A. Szafrńska, Warszawa 1983, s. 170-185.

⁴⁰ Nie sposób wliczyć tu wszystkich prac naukowych i artykułów związanych ze św. Maksymilianem, dlatego w przypisach autor podał tytuły prac wybiórczo.

⁴¹ M. Adaszkiewicz, *Wszechpośrednictwo Maryi w nauczaniu św. Maksymiliana Marii Kolbego*, Warszawa 2006; G. Bartosik, *Il contributo Della Chiesa Polacca all elaborazione Della dottrina mariologia del Concilio Vaticano II. Studio teologico-storico*,

logii fundamentalnej⁴⁴, teologii duchowości⁴⁵, w tym poruszające temat rad ewangelicznych⁴⁶ oraz życia kapłańskiego i zakonnego⁴⁷, teologii moralnej⁴⁸, teologii litur-

Roma 1993, AN sygn. C-10-51 [Dissertatio ad Lauream, Seraphicum]; L. Bogucki, *Podstawy pośrednictwa Maryi w późnych pismach św. Maksymiliana Marii Kolbego i w „Redemptoris Mater” Jana Pawła II*, Kraków 1991, [mps, praca mgr., PAT]; M. Ghidini, *Il femminile simbolico nell’esperienza Mariana di S. Massimiliano Kolbe*, Roma 1988 [Dissertatio ad Lauream, Seraphicum]; S. Gręś, *Relacja: „Duch Święty-Maryja” we współczesnej teologii katolickiej 1965-1985*, Niepokalanów 2001 [praca dr., ATK]; E. Piacentini, *Dottrina mariologia del P. Massimiliano Maria Kolbe: ricostruzione e valutazione critico-comparativa con la mariologia prima e dopo il Vaticano II*, Roma 1971 [Dissertatio ad Lauream, Seraphicum].

⁴² A. Kęпка, *Wiara w życiu i działalności św. Maksymiliana Kolbe*, Łowicz-Warszawa 1997 [mps, praca mgr., PWTW – Sekcja św. Jana Chrzciciela]; R. Iwanowski, *Szatan w świetle pism o. Maksymiliana Marii Kolbego*, Lublin 1991 [mps, praca mgr., KUL]; P. Duda, *Teologiczna Ikona Chrystusa w pismach św. Maksymiliana Marii Kolbego*, Łódź-Lagiewniki 1987 [mps, pr. dypl., WSD]; A. Gładysz, *Elementy eschatologii w myśli teologicznej św. Maksymiliana M. Kolbego*, Warszawa 1987, AN sygn. C-1034 [mps, praca mgr., ATK].

⁴³ J. Fijałkowski, *Rola i znaczenie Pisma Świętego w życiu i działalności św. Maksymiliana Kolbe*, Kraków 1993 [mps, praca mgr., PAT].

⁴⁴ S. Glista, *Dowody na istnienie Boga w Pismach św. Maksymiliana*, Kraków 1987, AN sygn. C-10-33 [mps, praca mgr., PAT]; S. Marchwiak, *Obraz Kościoła w pismach o. Maksymiliana Marii Kolbego*, Warszawa 1987, AN sygn. C-10-36 [mps, praca mgr., ATK].

⁴⁵ W. Wasiak, *Powołanie do świętości na wzór św. Maksymiliana Marii Kolbego w świetle publikacji bpa Bohdana Bejze*, Warszawa 2006 [mps, praca mgr., UKSW]; M. Wrzesińska, *Męczeństwo miłości o. Maksymiliana Kolbe*, Lublin 2001, AN sygn. C-10-71 [mps, praca mgr., KUL].

⁴⁶ J. Kaźmierczak, *Koncepcja czystości według pism św. Maksymiliana*, Warszawa-Łomianki 1986, AN, sygn. C-10-29 [mps, praca mgr., ISnR UKSW]; Z. Kufel, *Ubóstwo w relacji do świętości chrześcijan i ich apostołatu według pism błogosławionego o. Kolbego*, Lublin 1977, AN sygn. C-10-25 [mps, praca mgr., KUL]; R. Śliwka, *Posłuszeństwo zakonne według Pism bł. Maksymiliana Kolbego*, Kraków 1982, AN, sygn. C-10-27 [mps, praca mgr., PAT].

⁴⁷ M. Kontowicz, *Św. Maksymilian Maria Kolbe wzorem kapłana w nauczaniu Sługi Bożego Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Łódź-Warszawa 2000, AN sygn. C-1061 [mps, praca mgr., UKSW]; C. Liniewicz, *Zakonnik i kapłan według bł. Maksymiliana Marii Kolbego*, Katowice 1976, AN, sygn. C-10-32 [mps, pr. dypl. brak miejsca]; F. Szczech, *Próba adaptacji zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych na przykładzie działalności św. Maksymiliana Marii Kolbego. Studium socjologiczne*, Kraków 2001; F. Yoong, *Charzmat franciszkański w pismach Maksymiliana Kolbego. Dynamiczna wierność charzmatowi Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych*, Rzym 2005 [Dissertatio ad Lauream, Seraphicum].

⁴⁸ A. Jakimiak, *Męczeństwo szczególnym przejawem dojrzałości chrześcijańskiej na przykładzie o. Maksymiliana Kolbe w świetle opisu struktury osobowości H. Rempelina*

gii⁴⁹, problemów rodziny⁵⁰, aspektów antropologicznych⁵¹, psychologicznych⁵² i społeczno-pastoralnych⁵³. Większość prac została napisana po roku 1980. Wśród omawianych opracowań trudno znaleźć publikacje podejmujące w sposób pogłębiony interesujące nas zagadnienie, to jest rolę św. Maksymiliana jako wzoru osobowego w przepowiadaniu i jego wpływu na życie chrześcijańskie w Polsce. Problematyka ta nie doczekała się jak dotąd całościowego i syntetycznego ujęcia. Jednym z powodów takiego stanu rzeczy był brak dostatecznie pogłębionej wiedzy teologicznej w kwestii miejsca i znaczenia wzoru osobowego – w tym wypadku św. Maksymiliana – w posoborowej homilii hagiograficznej, jako formie przepowiadania Ewangelii.

Prezentacji wzoru osobowego o. Kolbego dokonano w oparciu o analizę kazań, homilii, świadectw braci zakonnych i osób świeckich oraz bogatej literatury na jego temat.

i Ph. Lerscha. Studium teologiczno-moralne, Warszawa 1998 [mps, praca mgr.-lic., ATK]; R. Kupis, *Teologia cierpienia w pismach i konferencjach św. Maksymiliana Marii Kolbego: studium teologiczno-moralne*, Warszawa 1996 [mps, praca mgr., ATK].

⁴⁹ Z. Tempczyk, *Maryjny kult w świetle „Rycerza Niepokalanej” w latach 1922-1939*, Warszawa 2002 [mps, praca mgr., UKSW]; G. Wiejak, *Teologia formularza mszalnego o św. Maksymilianie Marii Kolbe, kapłanie*, Warszawa 1999 [mps, praca mgr., ATK].

⁵⁰ J. Lewandowska, *Podmiotowa godność rodziny w nauczaniu św. Maksymiliana Marii Kolbe*, Warszawa-Łomianki 2001 [mps, praca mgr., ISnR UKSW]; G. Pruszczyk, *Możliwość wykorzystania doktryny o Niepokalanym Poczęciu w ujęciu świętego Maksymiliana Marii Kolbego w duchowości rodziny*, Warszawa-Łomianki 1999 [mps, praca mgr., ISnR ATK]; P. Wojtunik, *Powołanie rodziny do doskonałości chrześcijańskiej w świetle „Konferencji” św. Maksymiliana Marii Kolbego*, Warszawa-Łomianki 2000 [mps, praca mgr., ISnR UKSW].

⁵¹ P. Warchoł, *L'antropologia di P. Massimiliano M. Kolbe: la visione Cristologico-Mariana dell'uomo negli „Scritti” e nelle „Conferenze”* (Dissertationes ad Lauream, Seraphicum), Roma 2000.

⁵² U. Stępień, *Osobowość św. Maksymiliana Marii Kolbego OFMConv*, Kraków 1989 [mps, praca mgr., PAT]; L. Szymanek, *Reakcje bł. Maksymiliana Marii Kolbe na trudności w czasie zakładania Niepokalanowa w Polsce i Japonii na podstawie jego listów*, Kraków-Częstochowa 1975 [mps, praca mgr., PAT].

⁵³ M. Janczuk, *Ideal wychowawczy Maksymiliana Kolbego a współczesna katecheza*, Warszawa 1994 [mps, praca mgr., PWTW – Sekcja św. Jana Chrzciciela]; A. Kosatka, *Popularyzacja postaci Ojca Maksymiliana Marii Kolbego*, Warszawa 1990, AN sygn. C-10-46 [mps, praca mgr., UW]; S. Rydz, *Pastoralny walor kościelnego apostołatu trzeźwościowego im. św. Maksymiliana Kolbego*, Gniezno-Poznań 1991 [mps, praca mgr., PWT]; Z. Strzałkowski, *Masoneria w świetle pism św. Maksymiliana Kolbego*, Kraków 1986, AN sygn. C-10-17 [mps, praca mgr., PAT]; A. Tymiński, *Znaczenie św. Maksymiliana Kolbego w życiu pielgrzymów Niepokalanowa*, Lublin 1985, AN sygn. C-10-35 [mps, praca mgr., KUL]; K. Wojcieszek, *Współczesne przejawy etosu rycerskiego*, Łódź 1987 [mps, praca mgr., UŁ].

Zbiory kazań drukowanych o św. Maksymilianie powstawały w różnych okolicznościach i przyświecały im różne cele. Niektóre z nich były archiwizowane (szczególnie po beatyfikacji w 1971 roku) w celu upamiętnienia wydarzeń i uroczystości pobeatyfikacyjnych w Niepokalanowie. Archiwalia te stały się dla kaznodziejów, rekolekjonistów i misjonarzy źródłem tekstów wykorzystywanych później do głoszenia rekolekcji, prowadzenia rozmyślań czy refleksji w związku z kolejnymi rocznicami i jubileuszami kolbiańskimi. Większość kazań, szczególnie polskich biskupów (po dokonaniu niezbędnych korekt), wydano drukiem. Opublikowano również oddzielne zbiory kazań, przemówień oraz wypowiedzi pokanonizacyjnych, wybitnych autorów i kaznodziejów polskiej ambony: kard. S. Wyszyńskiego oraz kard. K. Wojtyły (później Jana Pawła II). W postaci słowa drukowanego ukazał się również zbiór kazań o św. Maksymilianie autorstwa kaznodziejów franciszkańskich (wykorzystany również w niniejszej pracy)⁵⁴. Kazania te były głoszone w różnym okresie i przez różnej miary kaznodziejów. Czasami może razić czytelnika język bądź styl wypowiedzi. Wynika to po części z faktu, że teksty były mówione na żywo, a potem spisywane, i to niejednokrotnie przez przypadkowych „redaktorów”. Kaznodzieje – zwłaszcza ci starsi – nie wypowiadali ich celem późniejszego publikowania. Niektóre ze zbiorów kazań warte są szczególnego podkreślenia, w tym jeden autorstwa K. Wojtyły (Jana Pawła II), wydany w 60. rocznicę powstania Niepokalanowa⁵⁵, drugi i trzeci – jako swoisty owoc obchodów 100-lecia urodzin o. Kolbego (1994): *Polscy biskupi o św. Maksymilianie*⁵⁶ oraz *Nie goście ducha ojca Maksymiliana* (autorstwa kard. S. Wyszyńskiego)⁵⁷. W pracy wykorzystano również kazania papieskie, nawiązujące do postaci o. Kolbego, publikowane okazjonalnie w „L'Osservatore Romano” czy zamieszczone w zbiorczym dziele: *Pielgrzymki do Ojczyzny*⁵⁸. Tak duża liczba cytowanych tekstów doprowadziła z jednej strony do „spotkania” z samymi kaznodziejami, z ich sposobem rozumienia świętości o. Maksymiliana, a z drugiej pozwoliła prześledzić rozwój wzorca osobowego na przestrzeni czasu po Jego beatyfikacji i kanonizacji.

⁵⁴ *Dziedzictwo jak kompas*, red. I. Kosmana, Niepokalanów 2009.

⁵⁵ K. Wojtyła/Jan Paweł II, *Patron naszych trudnych czasów*, Niepokalanów 1991.

⁵⁶ *Polscy biskupi o św. Maksymilianie*, red. B. Bejze, Niepokalanów 1995.

⁵⁷ S. Wyszyński, *Nie goście ducha ojca Maksymiliana. Wybór przemówień i listów*, Niepokalanów 1996.

⁵⁸ Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979-2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2006.

Aby w przepowiadaniu pokazać świętego w jego egzystencjalnej pełni, w sposób nieszablonowy i ubogacający słuchaczy, trzeba sięgnąć do źródeł, czyli do jego własnych pism oraz świadectw współbraci zakonnych i ludzi świeckich. Stąd też wykorzystano w niniejszej pracy, poddając pogłębionej analizie, dwutomowe dzieło św. Maksymiliana, zatytułowane: *Pisma*. Są to autentyczne słowa Świętego z Niepokalanowa (rękopisy i maszynopisy), które opracował i przygotował do druku o. Paulin Sotowski OFMConv⁵⁹. To z nich najlepiej poznajemy człowieka pielgrzymującego w swojej wierze, przeżywającego na serio relacje z Panem Bogiem, stawiającego sobie określone (wysokie) wymagania. Poznajemy też z nich człowieka bardzo ludzkiego, któremu nie były obce wewnętrzne zmagania, a czego ślady odnajdujemy w osobistych notatkach z rekolekcji i medytacji. Tym niemniej, już wtedy – u progu życia duchowego (w Rzymie, na studiach) – jawi się on jako człowiek nad wiek dojrzały. Obraz człowieka dojrzałego widoczny jest także w korespondencji do najbliższych; w listach bowiem człowiek najbardziej się odkrywa⁶⁰. Listy są zwykle pisanym autoportretem, lustrzanym odbiciem osobowości. W nich autor jest szczery, nie udaje nikogo innego; nie liczy na opublikowanie swoich wyurzeń, co najwyżej na zachowanie w czyjejs pamięci bądź w lamusie.

Do cennych materiałów źródłowych należy też zaliczyć *Konferencje świętego Maksymiliana Marii Kolbego*. Konferencje są cennym źródłem duchowej spuścizny o. Kolbego. Święty wygłaszał je do braci zakonnych w Niepokalanowie. Mają one charakter ascetyczno-dydaktyczny, stanowią swoisty duchowy przewodnik. Chociaż konferencje zostały spisane przez słuchaczy (braci laików), to należy zaznaczyć, że oni sami zaświadcniają pod przysięgą, iż „pisali dosłownie”, najpierw zapisując je w rękopisie, a potem dokonując redakcji. Ojciec Kolbe przemawiał krótkimi zdaniem, czasem wtrącał dygresje (porównania, przykłady), wskazywał praktyczne zastosowanie głoszonej nauki; mówił prosto i bezpośrednio.

Innym ważnym źródłem poznawczym postaci św. Maksymiliana są świadectwa braci z Niepokalanowa oraz innych ludzi świeckich, którzy go znali osobiście, a także więźniów Pawiaka i Auschwitz. Świadectwa te zostały zebrane w sposób bardzo staranny w związku z przygotowywanymi procesami beatyfikacyjnym i kanonizacyjnym, w których szczególnie zadbano o autentyczność przekazów na temat świętości franciszkanina.

⁵⁹ Św. M. M. Kolbe, *Pisma*, cz. 1-2, red. P. Sotowski, Niepokalanów 2007-2008.

⁶⁰ Św. Maksymilian wysłał 69 listów do matki, do najmłodszego brata – 115; zachował się też jeden list do brata Franciszka (było ich zapewne więcej). Nie zachowała się żadna korespondencja do ojca, Juliusza Kolbego [dop. aut.].

Prezentowana praca stanowić będzie rozprawę analityczno-syntetyczną na temat wzoru osobowego, którego przykładową „ilustracją” jest św. Maksymilian Kolbe. Stanowi ona odpowiedź na szereg pytań. Jakie były wzorce osobowe świętych na przestrzeni wieków? Jakim ulegały przekształceniom? Jak zmieniało się odczytywanie wzorca świętego? Wreszcie pytanie o kryteria wzoru osobowego i w tym kontekście: czy Święty z Niepokalanowa je spełnia? Innymi słowy, czy jego „wzór” przylega do aktualnych czasów, potrzeb i oczekiwań współczesnego człowieka? Praca ma charakter interdyscyplinarny. Autor korzystał z wielu źródeł, szczególnie ze źródeł biblijnych, homiletycznych, liturgicznych, hagiograficznych, pedagogicznych i katechetycznych. Jeśli chodzi o źródła biblijne, wykorzystano opracowania oparte na najnowszych badaniach na temat biblijnych wzorów osobowych, między innymi uwzględniono opracowania K. Romaniuka⁶¹, G. Ravasiego⁶², A. Pronzato⁶³.

W związku z podjętą problematyką, autor opisał rozumienie wzoru osobowego i jego rolę w życiu chrześcijańskim – w aspekcie historycznym – w hagiografii. Podjął również próbę ukazania go w świetle nauki Vaticanum II. Ostatni Sobór do wartościował przepowiadanie homilijne o wzorach osobowych, stąd też konieczne stało się oparcie przedmiotowej dysertacji o wspomniane już źródła liturgiczne, odnowiony *Mszal Rzymski* i *Lekcjonarz*, w których zostały przedstawione uwspółcześnione teksty i nowe podejście Kościoła do wspomnianych tam wzorów osobowych. Ważnym dopełnieniem powyższych źródeł są również dokumenty Kościoła (zwłaszcza ostatniego Soboru). Posłużyły one do wyjaśnienia znaczenia świętego wzoru osobowego w przepowiadaniu oraz pozwoliły sformułować postulat odnowienia homilii hagiograficznej w czasach posoborowych. Ojcowie soborowi potwierdzają wagę zintegrowania świętego wzoru ze sprawowaniem Eucharystii tak, aby w świetle kerygmatu słowa Bożego był on przedstawiany jako wciąż aktualny wzór osobowy. Święty to człowiek, który tłumaczy swoim życiem, co znaczy żyć w Bogu, z Bogiem i przez Boga; który podkreśla nieprzemijające wartości Ewangelii przedstawiając – i przeciwstawiając – „temu światu” chrześcijański *modus vivendi* i zachęcając innych do zmiany swojej postawy życiowej. Pomocne w tym „przedstawianiu” i „przeciwstawianiu” były również teksty (ich analiza) pochodzące ze źródeł pedagogiczno-katechetycznych. Dzięki nim autor mógł skonfrontować wzory osobowe świętych ze wzorami tego świata; podjąć wyzwanie z ponowoczesnymi idolami i gwiazdami.

⁶¹ K. Romaniuk, *Biblijne wzorce świętości*, Kraków 1996.

⁶² G. Ravasi, *Twarze Biblii*, tłum. B. Żurowska, Kraków 2009.

⁶³ A. Pronzato, *Kobiety, które spotkały Jezusa*, tłum. K. Kozak, Kraków 2005.

Rozprawa składa się z czterech rozdziałów.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym: „*Pojęcie wzoru osobowego, jego znaczenie dla wychowania chrześcijańskiego i miejsce w obecnych procesach społecznych*”, przedstawiono rozumienie pojęcia wzoru osobowego. Szczegółowy opis pojęcia wzoru osobowego prowadzi do przyjęcia „wzoru” jako realnej osoby, która przez swoją osobową doskonałość wzbudza w innych „pociąg” do naśladowania oraz identyfikacji z jej przeżywanymi i urzeczywistnianymi przez nią wyższymi duchowo-moralnymi wartościami. Rozdział podzielono na dwa paragrafy. W pierwszym z nich omówione zostanie rozumienie wzoru osobowego na przestrzeni wieków. Wskazane zostaną tu zasadnicze pojęcia mieszczące się w terminie „wzór osobowy”, jakimi są: autorytet, bohater, święty. Następnie zwrócona będzie uwaga na wartość – ponadczasowego ze swej natury – wzoru osobowego w wychowaniu chrześcijańskim. W paragrafie drugim uwaga autora zostanie skierowana na miejsce wzoru osobowego i stawiane mu wymagania w obecnym, zmieniającym się świecie. Zostaną też ukazane cnoty, jako podstawowy „budulec” w kształtowaniu wzorów osobowych oraz ich znaki rozpoznawcze. W istocie to cnoty sprawiają, że dana osoba staje się czytelnym wzorem osobowym. Tak uformowany wzór osobowy zostanie ukazany na tle globalizującego się świata i kultury popularnej, z uwzględnieniem wpływu kreatywnych w tym względzie mediów. Umożliwiają one bowiem czerpanie z „gotowych” wzorców zachowań współczesnych ikon chrześcijańskiego świata i nie tylko. Powyższa analiza umożliwi w konsekwencji wskazanie najważniejszych wymogów, jakie stawia się wzorom osobowym.

Rozdział drugi: „*Wzory osobowe w Biblii, w wypowiedziach Magisterium Ecclesiae i w hagiografii*”, jest próbą ukazania rozumienia wzorów osobowych w życiu Kościoła, w świetle tekstów biblijnych. Poczyniona analiza będzie się koncentrować wokół biblijnego zakorzenienia wzorów osobowych. Ukazane zostaną zatem różnorodne – co do miejsca, czasu, rodzaju i zadań – wzory osobowe występujące w Piśmie Świętym. Po skrótowym z konieczności przedstawieniu „wzorów” starotestamentalnych, pod uwagę zostanie wzięty okres począwszy od czasów apostoelskich i starożytności chrześcijańskiej (I-VI wiek) aż do ukazania wzorów osobowych i ich rozumienia w nauczaniu Soboru Watykańskiego II oraz w dokumentach posoborowych.

W pierwszym paragrafie omówione zostaną wybrane biblijne wzory osobowe ze Starego i Nowego Testamentu, ze szczególnym ukazaniem ich cech i przymiotów. Ważnym przyczynkiem do rozumienia wzorów osobowych i ich roli w życiu ludzkim jest również literatura hagiograficzna. Żywoty świętych miały także swój

wpływ na kształtowanie chrześcijańskiej osobowości wiernych. Stąd ważne wydaje się być – zdaniem autora – podjęcie w niniejszej pracy badań historyczno-pastoralnych. Przyjrzenie się literaturze hagiograficznej, zwrócenie uwagi na sposób przepowiadania o świętych w ciągu wieków pozwoli bowiem na pogłębienie zrozumienia nowych wyzwań w tym zakresie dla współczesnego przepowiadania hagiograficznego i na wyciągnięcie wniosków pastoralno-homiletycznych.

Tej problematyce poświęcony zostanie paragraf drugi, w którym zilustrowane będzie w tym względzie nauczanie Ojców Kościoła. Literatura patrystyczna zawiera bogactwo wzorów osobowych, które wzywają do naśladowania Chrystusa i świętych; staje się w ten sposób skutecznym źródłem formacji chrześcijan. I wreszcie, zanalizowane zostaną w tym obszarze dokumenty soborowe i posoborowe Kościoła. W ich świetle ukazane zostanie miejsce, metoda i treść współczesnej homilii hagiograficznej. Pomocą w spotkaniu z wzorem osobowym będzie również liturgia z homilią liturgiczną, uwzględniającą nie tylko czytania biblijne, ale i – zawarte w formularzu mszalnym o św. Maksymilianie Marii Kolbe – teksty euchologicjne.

W paragrafie trzecim poznamy świętych opisanych w najstarszych źródłach literatury hagiograficznej. Wskażemy na propagowane wzory osobowe od wieku XIII po czasy nowożytne (wiek XIX). Naszą uwagę zwrócimy również na hagiografię polską. Analiza literatury hagiograficznej na przestrzeni wieków pomoże nam ukazać, jak dawniej przedstawiano święte wzory osobowe i jakie – w związku z tym – wyzwania stają przed współczesną hagiografią, która winna ukazywać świętych w całej prawdzie i różnorodności ich osobowości.

Rozdział trzeci mając tytuł: „*Sylwetka duchowa św. Maksymiliana Kolbego*”, poświęcony zostanie życiu ascetycznemu św. Maksymiliana Kolbego. Tradycja Kościoła podtrzymuje postulat wcielania w życie wzorów osobowych – świętych. Człowiek święty kreśli przed innymi ludźmi duchową perspektywę, pokazując swoim życiem świat wyższych wartości. Święci swoim życiem pobudzają do refleksji i zachęcają do naśladowania. W kontekście powyższych tez zostanie przedstawiony problem duchowości św. Maksymiliana (i każdego świętego), jego roli i wzorczości, która staje się bodźcem i swoistym *know how* przemiany. Świętość nie jest powielaniem wzorów, ale urzeczywistnianiem przez siebie wyższych wartości, które oni w sobie noszą i realizują; jest spełnieniem siebie. Oznacza człowieka w pełni dojrzałego.

W pierwszym paragrafie tego rozdziału omówione zostaną cnoty teologiczne, które stanowią fundament duchowości o. Kolbego. Analiza cnót teologicznych: wiary, nadziei i miłości pozwoli nam zobaczyć, na ile te aspekty życia duchowego o. Maksymiliana pozwalają przemawiać do współczesnego człowieka tak, aby realnie kształtowały w nim chrześcijański etos.

Drugi paragraf poświęcony zostanie zagadnieniu rad ewangelicznych oraz ich realizacji przez św. Maksymiliana. Pozwoli to bliżej przyjrzeć się postaci Świętego z Niepokalanowa – zakonnikowi-kapłanowi. Dzięki temu zostaną przedstawione wartości, które w istocie kształtowały jego duchowość franciszkańską, co w konsekwencji czyni go człowiekiem godnym naśladowania i wskazuje go jako zasługującego na miano wzoru osobowego.

W rozdziale czwartym, mającym tytuł: „*Św. Maksymilian Maria Kolbe jako wzór osobowy dla współczesnych chrześcijan*”, nakreślona zostanie postać św. Maksymiliana jako realizatora wzoru osobowego (wzorca postępowania). Analiza postaw świętego ma na celu wskazanie na możliwość identyfikacji z wzorcem, uświadomić człowiekowi pragnienie bycia „takim samym” jak on, bądź raczej – podobnym do niego odbiciem ideału.

W paragrafie pierwszym tego rozdziału opisana zostanie doskonałość moralna o. Kolbego i jej wzorczy charakter. W naśladowaniu świętego nie chodzi bynajmniej o imitację, która byłaby raczej parodiowaniem zewnętrznych przejawów zachowań wzoru osobowego niż „postępowaniem za” (*sequere Me*), lecz o włączenie do własnej osobowości i życia jego cech i priorytetów, nadając im swój własny i nowy charakter. Świętość to nie wyimaginowane zachwyty i ekstazy, lecz realna walka z grzechami, wadami, pokusami, z którymi boryka się święty – człowiek, który pragnie żyć w zgodzie z Bogiem, z ludźmi i ze sobą; to „bycie sobą” na co dzień. Dzięki temu staje się on dla innych wzorem postępowania – wzorem osobowym.

W drugim paragrafie naszą refleksję skupimy nad wcielaniem przez o. Maksymiliana cnót kardynalnych w życie duchowe i społeczne. Poczyniona w tym względzie analiza pozwoli nam dostrzec szczególny fenomen osobowości kolbiańskiej. Św. Maksymilian jest bowiem oryginalnym typem wzorca osobowego, w którym uwidacznia się wyjątkowe umiłowanie Niepokalanej i poświęcenie się Jej aż do granic heroizmu. Ojciec Kolbe realizuje w swoim życiu i broni w istocie wartości wysoko cenionych w grupie, do której należy.

Paragraf trzeci dotyczy będzie wymiaru osobowego, społecznego i kulturowego wzoru osobowego św. Maksymiliana. Ukazany zostanie o. Kolbe jako człowiek wolny, który potrafi dokonywać właściwych wyborów w swej twórczej aktywności. Szczególną uwagę zwraca jego otwartość na sprawy społeczne i kulturowe. Z kolei jego patriotyzm oraz aktywność misjonarska przekonują, że nie jest on jedynie wzorem osobowym propagowanym, ale możliwym do zrealizowania przez człowieka, i to „chorowitego”. W istocie Święty z Niepokalanowa pełnił rolę motoru w podejmowaniu przez jego współpracowników wciąż nowych wyzwań i zadań.

W paragrafie czwartym niniejszego rozdziału zaprezentowany zostanie o. Maksymilian Kolbe jako autorytet duchowy. Czyniąc refleksję nad prawdą – na-

czelną ideą życia o. Kolbego – i charyzmatem „ojcostwa duchowego” autor postara się dowieść, że wymiar kolbiańskiego autorytetu utożsamia się z wzorem osobowym, choć samo pojęcie wzoru osobowego znacznie je (ojcostwo duchowe) przekracza.

Z kolei w piątym paragrafie zajmiemy się zagadnieniem, w jaki sposób o. Maksymilian głosił Ewangelię i uczył innych życia chrześcijańskiego. Chcemy poznać go jako nauczyciela życia wspólnotowego i mistrza wychowania. Poznać chcemy również jego metody wychowania (bezpośredniość, indywidualne podejście do wychowanka, ofiarność i bezinteresowność).

Wzorem osobowym człowiek nie staje się z powodu zdolności intelektualnych, artystycznych czy też władczych, ale ze względu na jakość swego życia chrześcijańskiego. Wierni realizując życie według Ewangelii, potrzebują wzoru osobowego, który we współczesnym świecie, w czasach niszczenia wszelkich autorytetów i w trudnych sytuacjach życiowych, pokaże im jak żyć po chrześcijańsku. Podjęcie kwestii wzoru osobowego i jego roli w kształtowaniu życia chrześcijańskiego w konsekwencji powinno doprowadzić do sformułowania konkretnego postulatu pastoralno-homiletycznego: życie ludu Bożego jest i winno być inspirowane przez prawdziwe przykłady wzorów osobowych – świętych.

ROZDZIAŁ II

WZORY OSOBOWE W BIBLIJ, W WYPOWIEDZIACH MAGISTERIUM ECCLESIAE I W HAGIOGRAFII

Badaniem wzorów osobowych zajmują się te dyscypliny, które w swej refleksji podejmują problem osoby oraz wielorakich oddziaływań osób na siebie. W ostatnich latach ze względu na kryzys autorytetu osobowego, jego miejsce zajmują autorytety bezosobowe. Lansują je media, zwłaszcza telewizja, poprzez magię, muzykę pop, które narzucają określony sposób myślenia i wartościowania oraz specyficzny styl życia. W związku z tym problem wzorców osobowych – ich zaistnienia, rodzaju i oddziaływania – rozwijających, a nie zubażających charakter człowieka, wydaje się być szczególnym znakiem czasu i potrzebą chwili obecnej¹.

Koniecznym w naszej pracy nad sobą staje się ukazanie wzorów osobowych w Piśmie Świętym. Analiza wybranych przykładów z Biblii pozwoli znaleźć odpowiedź na pytanie, jakie wartości i cechy charakteru sprawiają, że daną postać biblijną możemy uważać za wzór osobowy? Następnie chcemy przyjrzeć się, jak Kościół rozumie potrzebę wzorców świętości w życiu chrześcijańskim? Te zasadnicze pytania stanowią tematykę niniejszego rozdziału.

1. WZORY OSOBOWE W ŚWIETLE TEKSTÓW BIBLIJNYCH

Biblia jest wyjątkowo bogatą kopalnią wzorów osobowych². To one pouczają, przekonują i napominają człowieka. Poprzez ukazywanie szlachetnych wartości, Biblia pociąga do naśladowania, skłania do ich przyswojenia. Pismo Święte nie

¹ Zob. W. Pomykało, *Cele kształcenia i wychowania, ideały wychowawcze, wzorce osobowe z punktu widzenia świeckiego*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Fundacja Innowacja, Warszawa 1993, s. 55.

² Z. Dymkowski, *Wzory osobowe Katechizmu Kościoła Katolickiego w katechezie współczesnej*, KUL, Płock-Lublin 1999, s. 18.

mówi o Bogu jako wzorze, który należałoby naśladować. To Bóg, w swoich związkach z ludźmi, daje im lub wybiera odpowiednie dla nich wzory³, przykłady, modele, według których mogą się oni orientować. W ten sposób bycie wzorem według Biblii stawia człowieka zawsze przed Bogiem, który swoją wolę odciska w obrazie i odwzorowuje tak, że obraz ten wskazuje na Niego. Bycie wzorem w samym sobie i narzucanie tego wzoru innym to bałwochwalstwo (por. Dz 7, 43, 44)⁴.

Natchnieni pisarze w dwojaki sposób ukazują wzory osobowe: bezpośrednio i pośrednio. Bezpośrednie przedstawienie wzorów osobowych występuje wtedy, gdy Pismo Święte wskazuje wprost na poszczególne postacie, przedstawiając je jako wzory godne do naśladowania (por. Tt 1, 7-9)⁵. Pośredni sposób natomiast ma miejsce w sytuacji, kiedy Biblia nie charakteryzując danej postaci, nie oceniając jej życia ani nie wskazując na jej cnoty godne naśladowania, jednak jej życie i działalność umieszcza w szeregu osób, określanych mianem wzoru osobowego⁶.

Pismo Święte mówiąc o przedmiotach: przybytek (Wj 25, 9, 40); świątynia (por. 1 Krn 28, 11. 19; Hbr 9, 24), czy o wydarzeniach: odpoczynek Boga po akcie stworzenia (Hbr 4, 10), potop (2 P 2, 5), o Jonaszu we wnętrzościach wieloryba (Mt 12, 40), czy też o urzędach i osobach: o Adamie (Rz 5, 14; 1 Kor 15, 21-22. 45n), o Mojżeszu (Pwt 18, 5), o Dawidzie (Ez 34, 23. 24), o prorokach (Jk 5, 10), o Izraelu (Ez 5, 15), o Sodomie i Gomorze (Jud 7) – ukazuje te fakty, jako obrazy i wzory (pozytywne i negatywne). Człowiek na tych przykładach ma zrozumieć postępowanie Boga. Bóg pragnie poprzez nie nauczyć człowieka życia; pragnie mu pomóc, choćby go napominając.

W niniejszym paragrafie chcemy ukazać charakterystykę wybranych biblijnych wzorów osobowych. Nie bez znaczenia będzie przedstawienie ich życia, by

³ Wzór nie zawsze dotyczy osób (Dz 7, 44; Hbr 8, 5; 1 P 3, 21). Kiedy jednak ma to miejsce, wzór oznacza pewną równoległość postępowania, sytuacji, postaw, itp. W przypadku chrześcijanina tak rozumiana zasada odniesienia i porównania może funkcjonować na różnych płaszczyznach, otrzymując od Boga powołanie (Rz 5, 14; 12, 2; Flp 3, 17; 1 Tes 1, 7; 1 Tm 4, 12; Tt 2, 7) czy przez Chrystusa (Mt 20, 28; Rz 8, 29; 15, 5; 1 P 1, 15; 2, 21). Zob. F. Rienecker, G. Maier, *Leksykon Biblijny*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 318.

⁴ Zob. *Wzór, Przykład*, w: F. Rienecker, G. Maier, *Leksykon Biblijny*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 889. W Piśmie Świętym nie znajdujemy słowa „wzór”. Natomiast są zwroty bliskoznaczne, jak zwrot *darak* – pozostać *na czyjejs drodzie*, czy greckie słowo *typos* oznacza uderzenie lub ślad uderzenia: znak, znamię; poza tym odcisk, wzór, model, typ, przykład.

⁵ Zob. T. Dąbek, *Refleksje na temat osobowości i zadań duszpasterstwa na podstawie Pisma Świętego*, RBL 42(1989) nr 4, s. 292.

⁶ Zob. Z. Dymkowski, *Wzory osobowe*, dz. cyt., s. 23; por. R. Brownrigg, *Wszystkie postacie Nowego Testamentu*, Warszawa 2003, s. 233.

w ten sposób przybliżyć postaci Starego i Nowego Testamentu i ukazać nam godne naśladowania bogactwo ich człowieczeństwa.

1. 1. Bóg w Trójcy Jedyny: Ojciec, Syn Boży i Duch Święty – wezwaniem dla człowieka

Pismo Święte nie mówi nigdzie o Bogu, jaki On jest sam w sobie i dla siebie, nie określa nigdzie, że Bóg jest wzorem dla człowieka. Biblia mocno akcentuje, jakim i czym jest On dla ludzi i otaczającego ich świata oraz jak działa i czego dokonuje. Stary Testament w zależności od sytuacji przedstawiając obraz Boga określa jednocześnie Jego cechy. Nowy Testament przedstawiając starotestamentowy obraz Boga cechy te rozwija⁷. I te cechy, ten obraz Boga, odkryte poprzez ludzką refleksję i natchnienie Boże pozwala dostrzec Boską relację miłości wobec człowieka; wtedy Bóg – jako Miłość – staje się najdoskonalszym wzorem dla człowieka w jego dążeniu do dojrzałego człowieczeństwa i świętości. Każda z Osób Boskich spełnia swoją jedyną i niepowtarzalną misję wobec człowieka: w Bogu Ojcu widzimy Stworzyciela, w Chrystusie Odkupiciela, w Duchu Świętym – Uświęciela. Bóg w Trójcy Osób jest dla nas wzorem, jak dojrzewać w swoim człowieczeństwie. Najgłębiej oczywiście uświadomiamy sobie, co dla nas uczynił Jezus Chrystus. Bóg posłał swojego Syna, aby wyjednał dla nas godność przybranych synów, o czym świadczy dany nam dar Ducha Świętego (por. Ga 4, 1-7; 3, 24n).

1. 1. 1. Obraz Boga Ojca

Pismo Święte, ukazując szczególne znaczenie Boga w życiu biblijnych postaci (Abraham, Mojżesz, Maryja) czy grup (naród wybrany, Apostołowie, Kościół), wskazuje na Boży autorytet, który pochodzi z absolutnej dominacji i władzy Boga nad każdym człowiekiem, którego On jest Stwórcą i Dawcą życia. Bóg jest zupełnie inny od człowieka, istotowo różny, niepojęty, osobowy byt transcendentny, po prostu „Święty”. Świętość nie jest przymiotem Boga, ale Jego istotą⁸. Naj-

⁷ Zob. H. Schungel, *Bóg*, PSB, s. 125-128.

⁸ Jeśli chcemy określić świętość Boga jako źródło i wzór świętości, nie musimy czynić rozróżnienia pomiędzy doskonałością Bożą, a Jego świętością, jak to spotykamy w podręcznikach teologii dogmatycznej. Należy wziąć pod uwagę przymioty Boże, które teologia dogmatyczna określiła jako nieskończoną doskonałość oraz tę rzeczywistość w Bogu, którą teologia nazywa świętością. Gdy mówimy o Bogu, że jest święty, chcemy przez to wyrazić, że jest inny niż stworzenie, inny niż cokolwiek, co znamy z doświadczenia. Bóg przewyższa wszystkie rzeczy i swym działaniem od nikogo niezależnym kształtuje losy świata. Por. A. Słomkowski, *Teologia życia duchowego w świetle Soboru Watykańskiego II*, opr. M. Chmielewski, Ząbki 2000, s. 86-87.

wymowniejszym tekstem o Bogu jako Świętym są słowa zapisane przez proroka Izajasza, mówiące o Jego absolutnej władzy i mocy (por. Iz 6, 1-3). Świętość Jahwe obejmuje wszystko i wszystkich, nawet wojna stanie się świętą, gdy prowadzić ją będzie Jahwe – Zwycięzca. Tam gdzie Bóg swoją obecnością uświęca miejsca, tam też człowiek w poczuciu czci dla chwały Bożej oddaje Bogu cześć. Człowiek mimo największych wysiłków nie jest w stanie o własnych siłach dotrzeć do Boga⁹.

Do istoty Boga należy też miłość. Sam apostoł Paweł poucza nas, że „miłość Boża rozlana jest w sercach naszych” (Rz 5, 5). W Starym Testamencie nie ma tak jasnych i jednoznacznych tekstów mówiących o miłości Boga, jakie odnajdujemy w Nowym Testamencie, choćby ten z Pierwszego Listu Jana: „Bóg jest miłością; kto trwa w miłości trwa w Bogu, a Bóg trwa w nim” (1 J 4, 16). Natomiast Stary Testament mówi o wielkości, wspaniałości i nieomyślnej sprawiedliwości Boga. Wydaje się – jak podkreśla H. Langkammer – miłość jest tutaj zbliżona do świętości Boga. Wspaniałomyślność Boga i Jego wielkość rozumiane są na równi z miłością. Nawet, gdy Bóg karci, czyni to z miłości i ma w tym swój cel pedagogiczny (np. Wj 34, 6; Pwt 8, 5, Ha 3, 2)¹⁰.

Naród wybrany widząc dzieła zbawcze (wybawienie z niewoli, zawarcie przymierza), jakie Bóg uczynił względem niego, uznawał z mocną wiarą Bożą świętość i autorytet. Uznanie Bożej miłości szczególnie uwidaczniało się w narodzie wybranym przez dążenie do podporządkowania się Bogu, w uznawaniu najwyższej Jego zwierzchności i powagi, a także zachowania „największego przykazania” (Pwt 6, 5). To właśnie na mocy autorytetu samego Boga uznany zostaje autorytet słowa Bożego i wybranych przez Boga osób – proroków, apostołów i instytucji – Kościoła. Biblijny człowiek od początku uznawał autorytet Boga wchodząc w ten sposób w szczególną relację osobową. Bóg błogosławił człowiekowi, czuwając nad nim, jako Boża Miłość, obdarowując go życiem i szczęściem – zbawieniem. W ufnym dialogu z Bogiem osoba wierząca poznawała własne powołanie życiowe, dokonywała swych wyborów, a w życiu zgodnym z Bożymi przykazaniem, doświadczała wewnętrznego pokoju i odkrywała jedność z innymi ludźmi i całym stworzeniem.

W historii narodu wybranego Bóg ukazywał swoją wolę Izraelitom podczas ich wyjścia z niewoli egipskiej, objawiając się im, jako Ojciec. Boga jako Ojca naród izraelski uświadamiał sobie wówczas, gdy Jahwe objawiał się mu jako jego opiekun, żywiciel i Pan (por. Wj 4, 22; Lb 11, 12; Pnp 14, 1)¹¹. Jahwe dla tego ludu

⁹ Por. H. Langkammer, *Teologia biblijna Starego i Nowego Testamentu*, Legnica 2007, s. 80-83.

¹⁰ *Tamże*, s. 86-88.

¹¹ Chrystus zjednoczył się z każdym człowiekiem, „z każdym bez wyjątku, nawet gdyby człowiek nie zdawał sobie sprawy”. Idea personalizmu podkreśla prawdę głoszoną przez

był Pasterzem, a Izrael jego owczarnią (Oz 4, 16; Iz 40, 11; 49, 10; Za 10, 3); Jahwe był Ojcem, a Izrael – pierworodnym i umiłowanym synem. Również prorocy podkreślali w przymierzu specyficzną cechę miłości, tkliwości, serdeczności, poszukując dla niej odpowiedników w doświadczeniu ludzkim, by w ten sposób pogłębić u ludu zrozumienie jego związku z Bogiem. Obraz Ojca prorocy łączyli z dobrocią i miłością Jahwe, które były sposobem postępowania Boga wobec swego ludu. Bóg, jako Ojciec, odznacza się miłością i delikatnością. Miłość Boga względem Izraela wyrażała się przez obdarowywanie swoim życiem; była wzorem miłości matki do swojego dziecka. „A przecież Ja uczyłem chodzić Efraima, na swe ramiona ich brałem; oni zaś nie rozumieli, że troszczyłem się o nich. Pociągnąłem ich ludzkimi więzami, a były to więzy miłości. Byłem dla nich jak ten, co podnosi do swego policzka niemowlę – schyliłem się ku niemu i nakarmiłem go” (Oz 11, 3-4). Choć w tym fragmencie Księgi Ozeasza nie ma wyraźnej wzmianki o matce, to jednak gesty, jakie wykonuje Bóg są prawdziwie macierzyńskie: bierze w ramiona, uczy chodzić, podnosi do policzka (tj. całuje), karmi. Bóg jest piastunem swego ludu¹². Należy także zaznaczyć, że w Bożym Ojcostwie uwidacznia się jednocześnie Boża Pedagogia¹³, przez którą Bóg prowadzi swój lud poprzez wspólne dzieje do zbawienia.

Jana Pawła II, że Chrystus zjednoczył się z całym człowiekiem, a więc nie tylko z jego duszą, ale także z jego ciałem. Zob. R. Rogowski, *Chrystus i człowiek*, HD 48(1979) nr 3(177), s. 172-173.

¹² „Bóg w żadnym wypadku nie jest obrazem człowieka. Nie jest mężczyzną, ani kobietą. Bóg jest czystym duchem, w którym nie ma miejsca na różnice płci. Doskonałość mężczyzny i kobiety odzwierciedla coś z nieskończonej doskonałości matki oraz doskonałości ojca i małżonka” (DiM 370). Zob. J. Kudasiwicz, *Poznawanie Boga Ojca. Szkice teologii biblijnej*, t. 1, Kielce 2000, s. 260-262.

¹³ Pedagogia Boża (łac. *Pedagogia Divina*), określenie Klemensa Aleksandryjskiego odnoszone zarówno do objawieniowego, jak i zbawczego działania Boga względem człowieka i ludzkości; stanowi charakterystyczny rys ekonomii Bożej. Pedagogia Boża obejmuje przede wszystkim formy, czyli strukturalne elementy Objawienia: słowo i czyn. Pedagogia Boża widoczna jest także w różnorodności kształtów objawionego słowa, w jakich docierało ono do wybranych przez Boga pośredników i w jakich było przez nich przekazywane adresatowi. Różnorodność ta wyraża się najpierw w wyborze autorytatywnych świadków (prorocy, władcy, sędziowie, mędrcy), w środkach komunikacji (wizje, symbole, sny, ekstazy, intuicje), w sposobach ekspresji (głównie gatunki literackie: opisy historyczne, biografie, poezja, refleksja mądrościowa, itp.), wielości sformułowań, tez, twierdzeń. Bóg Dekalogu nadanego na Synaju, prowadzący naród wybrany do Ziemi Obiecanej jest najpierw Panem, pełnym mocy i potęgi, Bogiem-Władcą. Z czasem sposób widzenia Boga pogłębia się, oczyszcza, dając w rezultacie obraz Jahwe, będącego Zbawcą, Bogiem miłości, miłosierdzia i przebaczenia, cierpliwym i nieustającym w wierności danym przez siebie obietnicom. Bóg staje się Bogiem coraz bliższym, a pedagogia Boża przejawia się w nawiązywaniu coraz ściślejszej relacji z człowiekiem (Pan – sługa, Ojciec – syn, Przyjaciół – przyjaciel, Oblubieniec

Śmiałość nazywania Boga Ojcem stanowi fakt ogromnie zobowiązujący, jak każde zwrócenie się do kogoś po imieniu. Ks. J. Pryszmont podkreśla, że istotną wagę w teologii moralnej posiada sam obraz Boga Ojca. Idea Ojcostwa Boga przybliżyła nam zrozumienie miłości Boga.

Jakie konsekwencje wynikają z tajemnicy ojcostwa Boga? Ojcostwa miłość Boga zobowiązuje człowieka do coraz doskonalszego poznawania jedyne Boga, który jest Bogiem „zazdrosnym” i nie zezwala nam na posiadanie innych, cudzych bogów w codziennym życiu (Wj 20, 3-5). Najgłębszą treścią idei Ojcostwa jest przekazywanie życia. Człowiek zawdzięcza swoje istnienie Bogu Ojcu, zgodnie z tym, co było przewidziane od wieków. Bóg przewidział dla każdego specjalne zadanie, jego powołanie, które ma swoją najgłębszą podstawę w stworzeniu go jako istoty rozumnej, wolnej, a więc zdolnej do rozwoju i przyjęcia wezwania Bożego. Głębszy wymiar idei Ojcostwa Boga odczytujemy w udzielaniu życia Bożego w chrzcie. Wtedy chrześcijanin staje się „nowym stworzeniem”.

Wydaje się, że idea Ojcostwa Boga zawiera pod tym względem szczególne możliwości, ukazując Boga nie tylko jako osobę, jako bliskiego „Ty” każdemu człowiekowi, ale też jako najbardziej idealnego partnera, „bliższego nam, niż my sobie sami jesteśmy, gotowego nas zawsze zrozumieć i pomóc”¹⁴. Stąd nazywanie Boga Ojcem zobowiązuje do szacunku dla Boga i wymawiania Jego imienia z należną czcią, w dziecięcej miłości, nie lekceważąc go i nie używając do spraw błahych (Wj 20, 7). Ojcostwo Boga wyzwała w człowieku odpowiedzialność, jest wymagające i powoduje jego rozwój¹⁵. Bóg Ojciec wzywa nas w ten sposób do stawania się mądrym i wzrastania w mądrości: oznacza to, że jesteśmy wezwani do upodabniania się do Boga poprzez osobiste uświęcenie – do stawania się świętymi na Jego wzór (Kpł 11, 44) i na wzór Jego Syna (1 J 3, 1; Rz 8, 29)¹⁶. Jeżeli Bóg jest naszym Ojcem, to postawa naszego codziennego życia powinna być świadectwem szczerego umiłowania Syna Bożego – Jezusa, a w Nim naszych bliźnich jako braci.

1. 1. 2. Rola Ducha Świętego w życiu chrześcijanina i Kościoła

W Janowym opisie śmierci znajduje się zdanie o „duchu”, które nie kojarzy nam się z Duchem Świętym: „I skłoniwszy głowę oddał ducha” (J 19, 30). W teologii biblijnej przyjmuje się, że to zdanie oznacza śmierć i przekazanie Ducha.

– oblubienica). Zob. I. S. Ledwoń, *Pedagogia Boża*, w: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej, Lublin-Kraków 2002, s. 903-905.

¹⁴ J. Pryszmont, *U podstaw chrześcijańskiej formacji moralnej*, Częstochowa 1987, s. 52-53.

¹⁵ Zob. J. Chaim, *Tajemnica ojcostwa Boga*, HD 69(1999) nr 1(250), s. 16.

¹⁶ Zob. *Tamże* s. 15-14.

Umierający Jezus wypełnia swoją obietnicę: przekazuje Kościołowi Ducha. Opisana w Ewangelii Jana scena śmierci Jezusa jest opisem nie tyle agonii, ile zwiastowaniem początku zesłania Ducha Świętego. Duch Święty jest zatem darem konającego Jezusa¹⁷, obecnością nieobecnego Pana. Jest to ten sam Duch Święty, który unosił się ponad wodami w chwilach stworzenia, który tworzył i dotykał, pobudzał i ożywiał, nadawał wszystkiemu sens. Dzięki Niemu powołany został do istnienia człowiek. Duch Boży jest bardzo pracowity. Obecnie również tworzy, dotyka, ożywia. W sposób szczególny kształtuje nas na wzór Jezusa Chrystusa. Dzięki Jego działaniu stajemy się synami Bożymi w jednym Synu Bożym. Duch używa różnych sposobów, aby prowadzić człowieka do doskonałości; czyni to poprzez tajemnicze natchnienia. Grzesznym wyrzuca zło, doskonałych zachęca do ekspiacji. Świadomość związku dziejącej się rzeczywistości z Opatrznością i mądrością Ducha nadaje ludzkemu życiu sens. Wtedy każda rana, a nawet grzech, zyskują na „wartości”, wyznaczają bowiem ostateczny cel, którym jest przebóstwienie jednostki: stanie się synem Bożym na wzór Syna Jednorodzonego. Działanie Ducha czasami przeraża, ale ten sam Duch dodaje człowiekowi sił, by mógł zaakceptować dokonujące się w nim zdarzenia i zmiany¹⁸. Po zmartwychwstaniu obowiązek dawania świadectwa – „będziecie moimi świadkami” (Dz 1, 8) – oparty jest o moc Ducha Świętego. Tylko ten, kto żyje Duchem Bożym może z przekonaniem świadczyć o prawdzie, promieniować nią na innych, pociągać ich na drogę do świętości. Szczególnie świadome tej prawdy były pierwsze wspólnoty chrześcijan, przyjmując za własne słowa św. Pawła, że nikt „nie może powiedzieć bez pomocy Ducha Świętego: Panem jest Jezus” (1 Kor 12, 3). Dawanie świadectwa prawdzie przez człowieka wierzącego jest w istocie świadectwem dawanym w mocy Ducha (por. J 15, 26n). Oznacza to, że bez „wichru” i „płomieni” wiecznika, także bez trwania na modlitwie, nie może być mowy o dawaniu skutecznego świadectwa. Świadectwo, Duch i modlitwa są nierozdzielne.

Katechizm Katolicki ukazuje Ducha jeszcze w innej roli: jako wzór osobowy: „A Pocieszyciel, Duch Święty, którego Ojciec pošle w moim imieniu, On was wszystkiego nauczy i przypomni wam wszystko co Ja wam powiedziałem” (J 14, 26). Jest więc Duch Święty wzorem Przewodnika i Nauczyciela życia, wprowadza człowieka w prawdę objawioną przez Jezusa Chrystusa, interioryzuje w nim Ewangelię; sprawia, że Boże słowo staje się słowem życia. Czyni to – pociąga do Chrystusa – poprzez swą zawsze uprzedzającą łaskę (por. KKK 2543, 2555). Innym

¹⁷ Zob. J. Kudasiwicz, *Odkrywanie Ducha Świętego. Medytacje biblijne*, Kielce 1998, s. 206-208.

¹⁸ Por. P. Warchoł, *Dotknięcia Ducha Świętego. Pneumatologia w doświadczeniu chrześcijańskim*, Niepokalanów 2010, s. 205.

wymiarem wzoru osobowego Ducha jest przedstawianie Go jako Świadka Chrystusa (por. KKK 737). Ukazuje ludziom, Kim rzeczywiście jest Jezus (J 15, 26n; por. KKK 152). Trzecia Osoba Trójcy Świętej współdziała z Kościołem, wypełniając rolę Świadka, przypomina zgromadzeniu zbawcze czyny Syna Bożego oraz ożywia również pamięć wspólnoty chrześcijańskiej pobudzając ją do dziękczynienia i uwielbienia (por. KKK 1099, 1103). Kolejnym wymiarem wzoru osobowego Ducha jest przedstawianie Go jako Nauczyciela modlitwy. Duch Święty jest inspiratorem modlitwy oraz Osobą „towarzyszącą” i wspomagającą podczas spotkania człowieka z Bogiem, toteż gdy „nie umiemy się modlić tak, jak trzeba, sam Duch przyczynia się za nami w błaganiach, których nie można wyrazić” (Rz 8, 26). Bóg posyła do serc ludzkich Ducha Swego Syna, który w nich i z nimi modli się: „*Abba, Ojcze!*” (Rz 8, 15-16). Nadto Duch Święty jest wzorem Osoby modlącej się: „Sam Duch przyczynia się za nami w błaganiach” – przyczynia się „za świętymi zgodnie z wolą Bożą” (Rz 8, 26-27). Duch Święty jawi się więc jako Nauczyciel modlitwy i Wychowawca Kościoła. Duch Święty uczy modlitwy powiązanej z życiem. Jest źródłem mocy, która pobudza chrześcijan do postawy pełnej szlachetności, a wyrażającej się w praktykowaniu czynnej miłości. W efekcie przynosi ona godne Ducha Świętego owoce ducha (Ga 5, 22-23). Naśladowanie wzoru Ducha Świętego prowadzi do przemiany człowieka na obraz Chrystusa i czyni z jego życia żywą ofiarę dla Boga.

Święte wzory osobowe trudno katalogować, czy zmieścić w schematach myślowych. Każdy z nich ma „swoje własne, niepowtarzalne oblicze”, którego pierwszym i głównym kreatorem jest Duch Święty. Udzielane przez Ducha Świętego charyzmaty rozwijają i pomnażają zdolności poszczególnych osób, duchownych i świeckich, którzy otwierając się na dotknięcia Ducha, dzielą się z innymi osobistym doświadczeniem duchowym, osobistą świętością zdobywaną w trudzie swego życia. Dzięki działaniu łaski Ducha Świętego święci są w istocie świadkami czegoś nadzwyczajnego, nadprzyrodzonego, a nawet szaleńczego. Dzieje się tak dlatego, że nie realizują siebie, lecz dają się prowadzić Duchowi i znajdują się zawsze tam, gdzie ich Duch postawi, nie bacząc na poczucie społecznej pustki i ciemności serca. Każdy święty posiada własne itinerarium, które prowadzi go na głębiny życia duchowego, zgodnie z naturalnym prawem wzrostu. Wzory osobowe świętych, kanonizowanych i niekanonizowanych, potwierdzają i wydobywają nowe „sekrety” Ewangelii. Dzięki Duchowi Świętemu stają się najlepszymi egzegetami słów Jezusa i pokazują światu wieczną i nieprzemijalną prawdę.